Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№286 (9356) | Пятница, 1973 чыл, декабрь 7 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

УТКУШТУР ПЛАННАР

Донецк областың Киров аттыг заводунуң металлургтары 1974 чылдың планын ажыр күүседир деп шиитпирлээннер. Олар планга немештир 10 муң тонна шойну, 15 муң тонна каңны болгаш бараанныг прокатты — 10 муң тоннага бүдүрүп үндүрерин хүлээнген. Прокатка демир чарыгдалын эвээжедип тургаш, 30 муң тоннаны камнап алырын олар айтып турарлар.

Грузияның керамика комбинадының коллективиниң хүлээп алганы уткуштур планында келир чылын шывытта ажыглаар плиткаларны беш чылдың төнчүзүнде көрген хемчээлге деңнештир кылып үндүрерин айыткан.

Ол-ла комбинат 1973 чылдың планын хуусаазындан эрте — ноябрь 20-де күүседипкен.

Молдавияның автомобильчилери баштай планнаашкынга көрүп турганындан бир миллион хөй чүъктү келир чылын сөөртүр деп шиитпирлээннер. Ону колдуунда-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш чедип алыр деп чолаачылар дугурушкан. Автотранспортчулар бо экономика талазы-биле чугула көргүзүгнүң 1975 чылдың төнчүзүнде чедип алыр дээн деңнелин хандырар дээш кызымаккай ажылдаар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНДЕ

Декабрь 4-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийи палатазының план-бюджет комиссияларының болгаш адырлар аайы-биле комиссияларының төлээлекчилериниң пленарлыг хуралы болган.

Комиссиялар кежигүннери депутаттар 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң талазы-биле төлевилелдерниң, а ол ышкаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң талазы-биле түңнелдерни чугаалажып көргеннер.

Планның болгаш бюджеттиң кол-кол көргүзүглер талазы-биле белеткел комиссияларының даргалары депутаттар Ф. Л. Кохонов биле О. А. Басиев олар илеткел кылган. ССРЭ-ниң чазаанын киирип келгени келир чылга чурттуң планын болгаш бюджедин бадылаарын болгаш депутаттарның ажылдап кылган саналдарын болгаш эдиглерин барымдаалап көөрүн илеткелдерде сүмелеп турар.

Пленарлыг хуралга ол ышкаш план-бюджет, адырлар аайы-биле комиссияларның эдеринчи илеткелдериниң төлевилелдерин база көрген. Ол илеткелдерни Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң даргалары бүгү комиссияларының өмүнээзинден кылыр апаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң декабрь 12-де ажыттынар сессии чыыжының VII сессиязынга бадылаар ужурлуг 1974 чылда чурттуң планын болгаш бюджедин тургузар дээш улуг ажылды кылганы илеткелдерден болгаш санал-оналдардан көстүп турар.

(СЭТА).

ПОЛИТИКТИГ, ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Коммунистерниң, ажылчы чоннарның калбак массаларының идейлиг дадыгыышкынының дугайында, оларны коммунистиг үзел-бодалга кижизидер дугайында бистиң партия доктаамал сагыш салып турар. Идеяларны массалар шиңгээдип апканда, ынчан ол материалдыг күш болу бээр деп, марксизм-ленинизмниң тодарадыының ылаптыг шынныын амыдырал бадыткап көргүскен.

Бистиң республиканың партия болгаш комсомол организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге политиктиг база экономиктиг өөредилге эгелээнден бээр ам ийи ай эрткен. СЭКП райкомнары, парткомнар политшколаларны, бөлгүмнерни, семинарларны тургузуп, пропагандистерни четчелеп, политөөредилге талазы-биле район семинарларын эрттирип, өөредилге чылынга белеткел ажылдарын баш удур чорутканындан политиктиг өөредилге нитизи-биле организастыг чоруп турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү-ле хевирлеринге баштайгы кичээлдер СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын өөрениринге тураскааттынып эрткен. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тодаратканы Тайбың программазының амыдыралда боттаныышкынының дугайында хөй-хөй чүүлдерни дыңнакчыларның билип, шиңгээдип алганы билдингир.

Кайда-ла партия организациязы коммунистерниң, комсомолчуларның, кежигүн эвес активтиң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинче доктаамал сагыш салып, аңаа партийжи удуртулганы күштелдирип турар болдур, ында өөредилгениң организастыы-даа, дээштии-даа бедик. Ындыг черлер бисте эвээш эвес. Чижээлээрге, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организациязы политөөредилгеже улуг кичээнгейни салып турганындан, ында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколада кичээлдер чогуур өй-шаанда, бедик деңнелде эртип турар. Ооң пропагандизи Борбак-оол Сарыглар — республиканың хоочун пропагандистерниң бирээзи. Ол партия өөредилгезиниң эге болгаш ортумак звенозунуң пропагандизи болуп, он ийи чыл ажыг ажылдаан.

Баштайгы кичээлдерни СЭКП ТК-ның апрель (1973 чыл) Пленумунуң материалдарын өөренири-биле эгелээн. Дыңнакчылары колдуунда-ла малчыннар, саанчылар, механизаторлар, ортумак звенонуң специалистери. Кичээл бүрүзүнге ол бүгү талазы-биле белеткелдиг кээп, ону бедик идей-теоретиктиг деңнелге эрттирип турар. Ооң уламындан дыңнакчылары бүдүрүлгениң мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, идепкейлиг хөй-нийтичилер болуп турары таварылга эвес. Ылаңгыя ол школаның дыңнакчызы Л. Оюн — мурнакчы саанчы, салбырда комсомол организациязының секретары.

База бир чижек. «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткому политөөредилгениң кичээлдерин доктаамал чорудар, ооң дээштиин чедип алыр дээш, хынаар даалганы хоочун коммунист Мартан-оол Кууларга берген. Даалгазын ол ак сеткилдиг күүседип, кичээлдерге олуржуп, ол дугайын парткомга чугаалап турар. Совхозта тускай ортумак эртемниглерге экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаны организастаан. Ооң пропагандизи—аныяк специалист Юрий Шагжы. Өөредилге эгелээнден бээр беш удаа кичээлди чоруткан. «ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының онзагай хевирлери», «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының бурунгаар хөгжүлдези болгаш ооң кол курлавырлары», «Социалистиг күрүнениң экономиказының онзагай чүүлдери» дээн ышкаш өске-даа чугула темаларга кичээлдерни эрттирген. Кичээл бүрүзүн амыдырал-биле ханы холбаалыг, анализтиг, деңнелгелерлиг эрттиргенинден чээрби сес дыңнакчы оон ажыктыг чүүлдерни билип алганы чугаажок.

Ооң-биле кады политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени чогуур үезинде эгелевес, янзы-бүрү чылдагааннар-биле соңгаарладыр азы ону эреңгей удуртур таварылгалар ам-даа бар. Чижээ, Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларынга бо өөредилге чылы организас чок эгелээн. Бо чүл дээрге эрткен өөредилге чылында турган чамдык четпестерден чогуур түңнелдерни партия организацияларының талазындан үндүрбээнин херечилеп турар.

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбырында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколада 16 дыңнакчы бар. Пропагандист Г. Намзырай организастыг кичээл эрттиргеш, ооң-биле кызыгаарлаттынып каан. Оон бээр чаңгыс-даа кичээл болбаан. Салбырда партия эге организациязы (секретары В. Күнзекпен) кичээлдерниң болбайн турарын биле тура, мынчага чедир ол чугула айтырыгны хурал-суглаага тургузуп, тодаргай хемчег албаан.

Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда, «Тыва» совхозунда политөөредилгениң кичээлдери удаа-дараа үстүп келген. Ол ажыл-агыйларның партия организациялары политөөредилгениң кандыг байдалда эртип турарын, кичээлдиң шынарын контрольдаар тургаш, бо талазы-биле партийжи удуртулганы кошкатканын ол көргүзүп турар. Ынчангаш районда өөредилгениң чоруп турар байдалын СЭКП райкомунга шыңгыызы-биле чугаалажыр деп турары таварылга эвес.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы идепкейин хайныктырган, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаан, четпестерге эптеш чок болурунга оларны кижизиткен, бар курлавырларны чөп ажыглаарынга дузалаан турзун дээш, партия, комсомол, профэвилел организациялары, ажыл-агый, үлетпүр бүдүрүлге удуртукчулары бүгү-ле чүвени кылыр ужурлуг. Дыңнакчыларның өөрениринге таарымчалыг байдалды тургузар, пропагандистерниң теоретиктиг болгаш методиктиг конференцияларын, семинарларын эрттирер, эки пропагандистерни шаңнап, мактап, оларның арга-дуржулгазын нептередир, кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер херек.

СЭКП-ниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле тайылбырлаар, ленинчи теоретиктиг номналды ханы пропагандалаар, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче массаларны мобилизастаар дээш, партия организациялары политөөредилгеге партийжи удуртулганы чер болганга улам күштелдирер ужурлуг.

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАРДА

«Красноярскстройтранс» трестиң Кызылда № 12 автобаазазының чолаачылары, септекчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын өй-шаанда чедиишкинниг күүседир дээш бүгү кужун олче угландырган. Чылдың төнчүзүнге чедир ай четпес үе арткан, ынчангаш социалистиг чарыш автобаазаның бригадалар, тус-тус кижилер аразында улам калбарган.

Он бир айларның түңнели-биле алырга, мурнуку одуругда Юрий Максимович Голевтиң удурткан коммунистиг күш-ажылдың чолаачылар бригадазы чоруп, ноябрьда чүък сөөртүр планын 120 хуу боттандырган. Ол бригаданың чолаачылары тоску беш чылдың планныг онаалдаларын дөрт чылда күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени үш чыл бурунгаар алгаш, Виктор Константинович Богуштуң бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

В. Богуштуң бригадазы беш чыл планын дөрт чыл алды айда күүседир деп алган социалистиг хүлээлгезин эде көрүп, ону дөрт чылда күүседир деп шиитпирлээш, Ю. Голевтиң чаржыр деп үндүрген кыйгырыын хүлээп алган. Амгы үеде ол ийи бригаданың чолаачылары үеи мурнап, 1974 чылдың июль айның үлүүнге кирип ажылдап турар.

Автобаазада тус-тус чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Виктор Печик, Николай Пономарев, Инокентий Костыцин олар чоруп турар. Олар чүък сөөртүрүнүң ай, квартал планнарын доктаамал 140—160 хуу күүседип турарлар.

(Бистиң корр.).

МАЛ ЧЕМИ ЧЕТЧИР

Бии-Хем районнуң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозунуң Хүт салбырының малчыннары бо чылдың кыштаглаашкынынга багай эвес белеткенип, эки шынарлыг мал чемин четчири-биле белеткеп алган. Салбыр 7500 центнер сигенни, 2500 тонна силосту болгаш 1000 ажыг центнер зеленканы белеткээш, фермада, малчыннар кыштагларында чедирген.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында «Кызыл тараачын» совхозтуң Хүт салбырының саанчылары күрүнеге 240 тонна сүттү садар хүлээлгезин ноябрьның эгезинде ажыр күүсеткеш, бо хүннерде пландан ажыр сүт саалдазын үргүлчүлеп турар. Ферманың саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Мария Сундупей чоруп турар. Ол 18 инектериниң бирээзинден-не 1731 литр сүттү саап алган. Саанчылар Катя Чыдыг-оол, Любовь Седип, Момбуй Маады олар база багай эвес түңнелдерни чедип алганнар.

Д. МААДЫ.

ЧАА КАЖАА

«Тиилелге» совхозта база бир инек кажаазын туткан. Ооң иштин мал чеми хүваар, өдек арыглаар механизмнер-биле эки дерээн.

Ол чаа кажаа—мал ажылының комплекизиниң бир кол кезээ болгаш аңаа мал чеми белеткээр цех, моон мурнунда турган инек кажаазы болгаш бызаа кажаазы база хамааржып турар.

Ында тудуг ажылдарын № 585 мехколонна чорудуп турар.

В. АНДРЕЕВ.

ДЕТКИП ТУР БИС

СЭКП Эрзин райкому Москвага болуп эрткен тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң дугайында, эң ылаңгыя Л. И. Брежневтиң ол конгресске чугаазын районнуң бүгү ажылчы чоннарынга, колхозтарның хойжу бригадаларынга болгаш фермаларынга барып, кижи бүрүзүнге таныштырар талазы-биле ажылды организастап чоруткан.

Ол талазы-биле тайылбыр ажылын чорударынга 180 хире агитаторлар болгаш 66 политинформаторлар идепкейлиг-биле киришкен. Районнуң 22 кезек черлеринге, 16 хойжу бригадаларга, фермаларга 38 хире лекциялар номчуттунган.

Районнуң бүгү ажылчы чону конгресстиң хүлээп алган документилерниң делегейге тайбың дээш демиселге улуг ужур-дузазын үнелеп деткээннер.

Конгресске Л. И. Брежневтиң чугаазын партия, комсомол чырыдыышкынының системазынга таныжып, ниитизи-биле 41 политөөредилге школалары өөренип эрткен.

Ам бо хүннерде Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң дугайында материалдарны районнуң ажыл-ишчилеринге таныштырып эгелей берген. Ол ажылда дыка хөй агитаторлар, политинформаторлар, пропагандистер хаара туттунган.

ЧУРУКТА: агитатор, коммунист Давлаа Хайырның «Чаа-Орук» колхозтуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилеринге беседа кылып турары.

Сөзү, чуруу Сүльдүм ЧАЖИН-ООЛДУУ.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези—республика типографиязының коллективи эрткен он бир айларда күш-ажылчы ээлчегниң түңнелин үндүрген. План ёзугаар 422 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер тургаш, ону 10,3 муң рубль ажырган. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге бүдүрүлгениң темпизи өзүп, акша түңү-биле алырга 13 муң рубль хөй продукция бүдүрген. Бүдүрген продукцияны пландан ажыр 8 муң рубльге саарган.

Бүдүрүлгеде социалистиг чарыш улам калбарып, ооң дээштии бедип турар.

Бо дугайында дүүн типографияның бүдүрүлге хуралынга чугаалашкан. Ол хурал «Ажылчын аңгы — ниитилелдиң башкарыкчы кужу» деп лозуң-биле эрткен. Аңаа илеткелди типографияның кол инженери И. Кара-оол кылган.

Ол хуралга «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээн парлакчылар А. Г. Жингилева биле В. А. Шаповалов, дептерлекчилер Н. В. Корницкая биле В. И. Попова, өрүүр цехтиң мастери В. С. Гнездюкова болгаш бүдүрүлге килдизиниң начальниги Т. Р. Николаева оларга тывыскан.

МАЛЧЫННАРНЫҢ КЫШКЫ АЖЫЛ-ИЖИ

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязында

Кыш — малчыннарның эң-не харысалгалыг ажыл-ижиниң үези: бүгү чүзүн малды кышкы азыралда тургускан. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң декабрь 4-те болган коллегиязынга мал ажылының байдалының болгаш колхозтарның, совхозтарның мал кыштагладыышкынынга кайы хире белениниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Чурттуң малчыннары баштайгы айларда бергелер турган-даа болза, бо чылын эът, сүт, чуурга, дүк бүдүрерин улам көвүдедирин чедип алган. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының доктааткан планнарын малчыннар чедиишкинниг күүседип турар. Бүгү чүзүн малдың болгаш куштарның баш саны өскен. Мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты чуртта калбаа-биле организастааны ол чедиишкиннерге улуг рольду ойнаанын коллегияга демдеглээн.

Амгы үеде бирги чергениң сорулгазы — малдың кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери болур. Оон бо адырның хөгжүлдезиниң темпизи хамааржыр. Бо чылын фермалар мал чемнери-биле мурнуку чылдардан артык хандыртынган. Чамдык районнарда мал чемнериниң курлавыры дыка четпес бооп турар. Коллегияга чүве чугаалап, санал бергеннер мал чемин камныг ажыглаарының чугулазын айытканнар. Бо талазы-биле мал чеми кылыр цехтерни болгаш кухняларны организастаары, мал чемин чүгле ыяк белеткеп, малга бээри эң шын орук боор турарын дуржулга көргүзүп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның мал кыштаглаашкынынга белеткелинден илерээн четпестерни узуткаарының аргаларын коллегия айыткан. Мал чемин камныы-биле чарыгдаар болгаш немелде курлавырларны тыварының талазы-биле хемчеглерни база айыткан. Беш чылдың дөртку чылында планны болгаш социалистиг хүлээлгени чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартыры эң чугула сорулга болурун коллегия демдеглээн.

Ол ышкаш үнүштер камгалаарының химиктиг, биологтуг болгаш өске-даа аргаларын күштелдирер дугайында айтырыгны аңаа база чугаалашкан.

Көдээ ажыл-агыйны углап-баштаарынга экономиктиг санналга техниказын ажыглаарын шапкынчылар дугайында айтырыгны аңаа база көрген.

(СЭТА).

ПОЛКОВОДЧУГА ТУРАСКААЛ

Шылгарангай полководчу, хамааты болгаш Ада-чурттуң дайыннарының маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденныйга тураскаалды мөңгежидери-биле РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Ставрополь крайда Прикумск хоорайны болгаш Прикумский районну Буденновск хоорай болгаш Буденный районну кылдыр чаартып адаан.

Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденныйның адын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле Харылзааның Ленин орденниг Кызыл туктуг шериг академиязынга тывыскан. Дайын мурнунда чылдарда С. М. Буденныйның командылап турганы Москваның шериг округунуң штавының бажыңынга тураскаал бижиктиг самбыраны азар дээн. Москва хоорайның бир кудумчузунга С. М. Буденныйның адын тыпсыр. Чамдык дээди шериг өөредилге черлериниң дыңнакчыларынга болгаш курсантыларынга тыпсыры-биле С. М. Буденный аттыг стипендияларны база доктааткан.

Шиитпирлиг үшкү чылда

Улуг Кавказтың девискээринде нефть казып турар «Сиазаньнефть» эргелелиниң коллективи беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын Азербайджанның нефтичилеринден бир-ле дугаарында күүседипкен. Эрткен чылдың амгы үеде деңнелинден 5 муң тонна хөй нефтини бүдүрүлге черлеринче чоруткан.

Бакудан чүс километр черде ол нефтилиг черниң курлавыры барык үжен чыл иштинде ажыглаттынып келзе-даа, байлак улам көвүдеп турар.

Мурнакчы бүдүрүлге чери нефть-газ-биле байлак черниң бүгү-ле курлавырларын долдур ажыглаарынче чүткүп турар. Нефть казар дериг-херекселдерни септээриниң цехиниң бригадалары чыл планын күүседиринге улуг салыышкынын киирген.

Ставропольдуң Октябрьның 50 чылы аттыг биофабриказының коллективи продукцияны бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле чыл планын крайда эң-не баштай күүсеткен. Ол болунуң коммунистиг күш-ажыл коллективи деп хүндүлүг адын моон-биле алды удаа бадыткап турар.

Ол бүдүрүлге коллективи чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр 360 муң рубльдиң янзы-бүрү эм чүүлдерин кылыр деп шиитпирлээн.

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУК-БИЛЕ ЭПТЕЖИП БОЛБАС

РЕЙД

«Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы хүлээп алган малдың семиртилгезин эки чоруткаш, хөй эътти күрүнеге дужаары болур.

«Шын» солунунуң рейд бригадазы ол ажыл-агыйда мал кыштаглаашкынының чоруп турары-биле танышкан. Теве-Хая суурнуң болунда кажаа-турлаг, суг системазы-биле эки дериттинген семиртилге баазазы бар. Улуг, биче аайы-биле бөлүктей үскүлээш, семиртилгеге тургусканы, 12 ажаакчы тежээкчилиг алды кодан бода мал ында бар. Ниитизи-биле 1200 ажыг баш. Бөлүк аайы-биле үзүктегилеп каан кажааларда бода малдың ажаалгазының байдалы дүвүренчиг.

1972 чылды орайтады төрүттүнген бир бөлүк молдургалар. Оларны суг-биле четпес хандырып турар. Совхозта улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү Д. Монгуш молдургалар ажаакчыларының бирээзин кый дээш:

— Молдургалар бо эртен суг ишпээн ышкаш-тыр. Чамдыктарының оңгачаларда дош чылгап турганын көрем?— диди.

— Суггарбас боор бе, дөгере ишкен чүве —деп, демгизи харыылады.

Ылавылаар-дыр диишкеш, оңгачаларже сугну аксырын дилеливис. Аккан суг даажын дыңнааш, молдургалар баскылажып каа дег, бөкперлежи бердилер.

—Эртен чаа кажаадан үндүрген молдургалар суг ишпес боор диишкеш, суггарбааныывыс шын — деп, ажаакчы Валентина Монгуш буруузун билинди.

Молдурганың хөй нуруузу божаалыг. 163 баш молдурга шилги-даа, рамазы-даа чок ажык соңгаларлыг, доң шалалыг кажаада. Оларны рацион ёзугаар чемгербейн турар. 1092 баш шарының кажаазында кургаг өдек чок, өл-шык кажаада хонуп, эки чемгерилге-биле хандыртынмайн турарындан кужу арып бар чыдар.

Совхозтуң кол зоотехниги Т. Ли мал кыштаглаашкынының ажыл-агыйда дүвүренчиг байдалының дугайында мынча диди:

— Мындыг дүвүренчиг байдалдың болу бергени специалистер бистерниң база-ла буруувус болбайн аан. Ынчалзажок совхозтуң 24 автомашиназының чүгле ужу. 15 «Беларусь» тракторларның база үжү ажылдап, мал чеми сөөртүп турар. Артканнары үрелик. Ынчангаш мал чеми сөөртүрү үзүктелир-дир. Автотранспорттуң ажылын салбыр эргелекчизи С. Биче-оол, гараж эргелекчизи О. Төгүс-оол багай контрольдап турар.

Ооң чугаазын семиртилге малдарының ажаакчылары деткип, мал чемиңиң (сиген, саваң, чарба, минералдыг чемнер) курлавыры баазала шуут чогун илереттилер. Мал ажаакчылары М. Куулар, Т. Чүлдүм, Ч. Куулар, К. Ховалыг, Ю. Доңгак оларның коданнарында шарылар ноябрь 26, 27 хүннеринде чем чивээн, суггарылгазы үзүлген.

Совхозта ам чүгле 400 тонна сиген, 1500 тонна силос бар. Саваң шагда-ла төнген. Саваңны СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан, «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтардан садып ап турар. Саваң сөөртүлгези транспорт чогундан оожум чоруп турар.

Районнуң удуртур органнарындан совхоз директору эш П. Балчыыр-оол мал чеми сөөртүрүнге дузалажырын, автотраспорттан ажыл-агыйже чорударын каш удаа дилээн. Боттуг дуза ам-даа чок. Семиртилгеде тускайлаан шарылар арып эгелээн. Шарыларның чемгерилгезинче болгаш ажаалдазынче салбырның зоотехниги О. Шаңнаан кошкак сагыш салып турар.

Автомашиналарның үрелип турарының чылдагааны—чолаачыларның ажылга харыысалга чогунда. Ооң хараазы-биле машиналарга авария кылыр, үрээр чоруктар хөй. Чижээ, чоокта чаа чолаачы Доңчат-оол бир автомашинаны эзирик башкарып чораш андарган. Чолаачы Сонам бодунга быжыглаан машинаны өрттендир маңнаткан. Кол инженер Черепанов, гараж эргелекчизи Төгүс-оол, МТМ эргелекчизи Семис-оол, механик Маадыр-оол олар аразында харылзаа чок ажылдап турда, совхоз дирекциязы оларның ындыг байдалы-биле эптежип турар.

Чанагаш-Аксында Куулар Магаштай 60 ажыг баш инек малдап турар. Ооң инектери чер одарлап турза-даа, кужу багай эвес. Кызылдың эът комбинадынга дужаары-биле сөөртүп чоруткан 70 баш чылгының кужу арган боорга, хүлээп албаан. Оларны К. Магаштайга хүлээткен. Ол чылгы арган, чамдыктарының ооргалары чүдүүлүг. Оларны семиртип азыраар мал чеми кыштагда чок. Бичии комбикорм бергеш, шөлче үндүр сүрүп каар. Ам безин ол чылгыдан дөрт аът чудап өлген. Хемчик унунда төрүүр 43 инек, 15 бызаа малдап турар М. Норбунуң турлаанда база-ла мал чеми чедиртинмээн. Бөлген кургаг өдек чок. Инектер төрүп турар. Чаш бызаа доруктурар таарымчалыг кажаа херек.

Шээр малдың он дөрт коданнарынга суг барбайн турар, малчыннарның одаар ыяжы төнген. Шээр малдың турлагларында мал чеми чок. Малчыннарның хөй нуруузу өглерде. Бар бажыңнар чутайлаттынмаан, шалалары, соңгалары кылдынмаан.

— Суг чокта дыка берге-дир. Хар чуга, Ижер суг хереглээш, аар ийлерниң харын эккеп, ону эргизип, ажыглап тур бис, Оода дош-даа эккеп бербес чүве-дир—деп, К. Сурат, М. Сендижап олар хомудап чугаалады.

Мал хүлээп алыр баазада 168 хаван бар. Оларны база эки ажаавайн турар. Ында 4 тонна чарба, 1 тонна саваңдан өске чүү-даа чок.

Мал кыштаглаашкынында шыңгыы четпестерни чайладыр дээш райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели, «Тыва» совхозтуң удуртукчулары шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

«Шынның» рейд бригадазы:

К. ДУВАК, совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

М. ДУГУРЖАП, районнуң радио дамчыдылгазының редактору.

С. ОНДАР, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

М. СЕВЕН, «Шынның» корр.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: ИНФОРМАЦИЯ

ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯНЫҢ ОТЧЕДУ

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбырында партия организациязының ажылының дугайын СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Чон ортузунга политкижизидилгелиг болгаш организас-массалыг чамдык ажылдарны чорутканының түңнелинде салбыр эрткен айларда мал бажы өстүрериниң, күрүнеге эът, сүт садарының планнарын күүсеткен.

Организацияда 14 коммунистиң бежи мал ажылында. Оларның иштинден Доржу Дембирел, Сандый-оол Очур-оол олар ак сеткилдиг, кызымак ажылдап, эки түңнелдерни чедип алган. Кылдынган чамдык ажылдар-биле чергелештир четпестер хөй дээрзин бюрога демдеглээн. Кежигүннерниң хүрээлеңи өспээн. Оларны совхоз бүдүрүлгезинге таарыштыр тургуспаан. Партия хуралдары эртип турза-даа, оларның шиитпирлериниң күүселдези кошкак. Хөй-нити организацияларынга удуртулганың деңнели чавыс.

Партия, комсомол өөредилгезинге чүгле организастыг кичээлдер эрткен соонда олар соксаан, а партия эге организациязы (секретары В. Күнзекпен) ону уламчылаар дээш хемчеглер албайн турар.

Коммунистерниң харысалгазын бедидер ажылды кошкаткан. Оларның отчёттарын, дыңнадыгларын партия хуралдарынга дыңнап, тус-туста беседалар чорутпайн турарындан сагылга-чурум үрээр таварылгалар бар. Даандырган ажылга харысалга чок чоруу дээш, арагалап, партия-биле харылзаазын үскени дээш Чоолу Байыр-оолду кежигүнден үндүрген.

«Тес-Хем» совхозтуң партия комитеди (секретары Д. Хертек) ол партия эге организациязынга практиктиг дузаны эвээш чедирип келген.

Четпестерни эдер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын совхозтуң парткомунга, салбырда партия эге организациязынга хүлээндирген.

ШЫҢГЫЫ САГЫНДЫРГАН

«Ак-Эрик» колхозта экономиктиг өөредилгениң беш школазында 91 кижи өөренип турар, оларның барык чартык кезии коммунистер. Ында өөредилгениң байдалын СЭКП райкомунуң бюрозунга партия организациязының секретары Ч. Дажываа илеткээн.

Колхозта партбюро өөредилге дугайында айтырыгны хуралынга чугаалажып, чамдык пропагандистерниң информацияларын дыңнап, тускай доктаалды хүлээп алган. Көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш ону эргелеп-башкарарының үндезиннери деп он үш дыңнакчылыг школа (пропагандизи — колхозтуң кол экономизи Л. Айыжы), 22 дыңнакчылыг политэкономия өөренир школа (пропагандистери — колхоз даргазы Қ. Лапчаа, малдың кол эмчизи М. Сакпай) элээн каш кичээлдерни эрттирип, организастыг өөренип турар.

Ынчалза-даа өске школаларда байдал ындыг эвес, кичээлдер өй-шаанда болбас, дыңнакчылар эвээш кээп турар. Ылаңгыя Улуг-Күзег сүт-бараан фермазында «Экономиктиг билиглерниң үндезиннеринин» школазы бо өөредилге чылында ажылдаваан. Коммунист пропагандистер Б. Балдаң, О. Шимит мындыг харысалга чок болуп турда, парбюро кичээңгей салбаан, өөредилге база ала-чайгаарлаашкынче шилчээн.

Экономиктиг өөредилгеге удуртулганы кошкатканы дээш колхозта парторганизация секретары Дажывааны шыңгыы сагындырбышаан, ону экижидер талазы-биле хемчеглерни алырын бюро оон негээн.

ПЛАННЫ АЖЫРГАН

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазының коллективи бо чылын күрүнеге 820 тонна сүттү садар тургаш, 1070 тонна чедирип планныг онаалдазын ыракта ажыр күүсеткен.

Саанчылар ортузунда социалистиг чарышка Анна Захарова тергиидеп, бир саар инекке онааштыр 3292 килограмм сүттү саггаң. Галина Хайдывай, Любовь Романова оларның көргүзүглери база эки болган.

Н. АЛЕКСЕЕВ.

Парторганизацияларда отчеттар болгаш соңгулдалар

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕН ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чыл ою» колхозунуң мурнунда салдынган планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүсединринче угланган партийжи организастыг ажыл багай эвес чоруп келген. Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында чамдык чедиишкиннер бар.

Анаа коммунистерниң киирген үлүг-хуузун, ажыл-ишчилерни башкарарынга оларның ролюнуң күштелгенин колхозтуң партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглээн.

Колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдетпишаан, күрүнеге эът садарының планын 103,8 хуу, сүттү 106 хуу, а тараанының — 130,9 хуу күүсеткен. Ажыл-ишчилер бо чылын чаагай дүжүттү өстүрген. Тараа культураларының бир гектарындан-на 16 центнер дүжүттү ажаап алгаш, пландан ажыр хөй тарааны күрүнеге сатканы дээш колхозка РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тывыскан.

Келир чылдың чаагай дүжүдүнүң үндезини 600 тонна үрезин урдунган, ооң бирги арыглаашкынын дооскан. Бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларынга төлептиг үлүг-хуузун киирип, онаашкан ажылынга харысалгалыг, нииттиниң херээнге күжүн, билиин берип турар кижилер ажыл-агыйда хөй.

Коммунистер К. Күулар, Ө. Куулар, С. Сат, А. Самбуу болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың мурнакчылары болган. Чижээ, хойжулар Досума, Хеймерек, Ырыш олар чүс хойдан-на 90—112 хураганнарны, бир хойга онааштыр 2,5—3 кг дүктү алганнар. Комбайнерлер Д. Куулар, Б. Ондар, К. Монгуш олар сезон дургузунда база эки ажылдаан.

Ынчалзажок ажыл-агыйда болгаш партия организациязының организас-массалыг ажылында ам-даа улуг четпестерниң барын, салдынган сорулгаларны күүседиринге бар аргаларны чедир ажыглавайн турарын санал берген коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээннер.

Колхоз бо чылын мал бажы өстүрериниң, чаш малды камгалап алырының сорулгаларын күүсетпээн. Төрүүр 100 инектен 47 бызаа алдынган. Колхозтуң экономиказын көдүреринге чугула чүүл болур малдың уксаазын экижидер хемчеглер кошкак чоруп турар. Малдың өң-чүзүнүнүң, эр-кызының аайы-биле үзүүшкүнүн зоотехниктиг чурум ёзугаар чорутпайн, орайтадыр чоруктар хөй. Ылаңгыя бода малдың тарып боозадылгазын бригадир М. Кызыл-оол багай организастаанын үстүнде айыткан факт көргүзүп турар.

Мал ажылының продуктуулуун бедидер, ооң бот-үнезин чиигедир талазы-биле айтырыгларны партбюро улуг чугулалап көрбейн турган. Ынчангаш ол адырда байдал үениң негелдезинге дүүшпейн турар.

Отчёттуг үениң дургузунда коммунистерниң идепкейин болгаш харысалгазын бедидеринге партия документилериниң солуушкуну улуг идигни берген. Партдокументилер солуушкунунга белеткел дугайын хуралга ийи удаа чугаалажып, партийжи даалгаларны эде көрбүшаан, 15 коммунистерниң отчёдун дыңнаан. Чамдык коммунистер-биле тускай беседаны парторганизация база чорудкулаан. Партдокументи солуушкуну организастыг бедик деңнелге эрткен.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде коммунистерниң харысалгазын бедидеринге дээштиг арга оларның отчёдун, дыңнадыгларын алыры, беседа чорудары болгаш даалга бээри, ооң күүселдезин хынаары ышкаш хемчеглерни партбюронуң секретары М. Монгуш кошкак чорудуп турарын отчёттуг хуралга демдеглээн. Партдокументилер солуушкунунуң түңнелин хуралга чугаалашпаан. Хуралдарга шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезиниң контролюн партбюро четпес боттандырып турар.

Планда көрдүнген хуралдарның ийизи болбайн барган. Бо чылын кежигүнге чаңгыс-даа кижи хүлээп алдынмаан чорук дыка четпес. Бо чижектер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, партия организациязы, ооң бюрозу коммунистерниң идепкейин бедидер талазы-биле айтырыгларже ам-даа кошкак кичээңгей салып турар.

Баян-Тала көдээ Совединиң күүскому (даргазы К. Машпак-оол) болгаш ында хөй-нити организациялары, чоннуң ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды куду деңнелге чорудуп турарындан кем-херек үүлгедир, арагалаар, хулиганнаар чоруктар бар. Колхозта дружина чөвүлели, эш-хуузунуң суду ажылдавайн турар. Комсомолчу-аныяктарның ортузунда кижизидилге ажылының кошкаан демдеглээш, ону экижидер талазы-биле боттуг саналдарны коммунистер бергеннер.

Партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды бедик деңнелге чорудуп тургаш, партия организациязының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээрин коммунистер айыткан. Ол саналдарны амыдыралга боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, партбюро ооң күүселдезин организастаар хүлээлгелиг.

С. ООРЖАК.

НЕГЕЛДЕНИ КОШКАТПАС

Коммунистерниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезиниң, дааңган ажыл-херээ дээш оларның харысалгазының, партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында шыңгыы чугаа Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга болган. Улуг ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылында ол чугааның ындыг болуру-даа чөп.

Малдың бажын өстүреринден эгелээш, бажың-балгат тударынга чедир бүгү ажыл чыл эгезинде-ле планнаттынган турган. Ол ажылдарны удуртуру болгаш оларга киржири — коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези. Ук хүлээлгениң багай эвес күүсеттинип келгенин эрткен он айларда колхозтуң мал бажын өстүрер планының бүгү чүзүн аайы-биле база күрүнеге сүт садар планының күүсеттингени болгаш өске-даа ажылдар херечилеп турар. Маңаа хойжулар Алдын-Херел Соян, Кара-кыс Кеней, механизаторлар Очур Дадар, Сады Баазан, сүт-бараан фермазында Фина Чурук чижектиг коммунистер боттарының үлегерин көргүскеннер.

Боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер четпестерни илерединринче, оларны чайладырынче улуг кичээңгейни салганнар. Ылаңгыя партия организациязының болгаш ооң бюрозунуң чон ортузунга масса-политиктиг ажылдарны кошкак удуртуп келгенин санал берген эштер шыңгыы шүгүмчүлээннер. Социалистиг чарышты организастап турза-даа, ооң түңнелдериниң болгаш негелделериниң талазы-биле көскү агитацияның деңнели чавыс, хана-солуннар доктаамал үнмес, партия өөредилгези ам-даа шулуудаваан.

Колхозтуң күрүнеге садар эът болгаш дүк планы күүсеттинмейн турар. Малдың чаш төлү база планда көрдүнгенинден куду. Мону партия организациязының кижилер-биле ажылды чедир чорутпаанындан болган дээрзин коммунистер шүгүмчүлээннер. Партия хуралдарын, партбюроларны эрттирери чогуур деңнелге четпейн турар. Партийжи негелдениң кошкаанындан чамдык коммунистер харысалгазын сулараткан. Эш-хуузунуң суду, агитаторлар, профэвилел комитеди чергелиг хөй-нити организацияларын партбюро кошкак удуртуп келген.

«Ак-Эрик» колхозтуң коммунистери СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын, илереттинген четпестерни дарый чайладырын, машина-техниканы чөп ажыглаарын болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажып көрген. Шүгүмчүлеттинген четпестер моон соңгаар катаптаттынмас дээрзинге коммунистерниң бүзүрели улуг.

Ш. ДЕЛГЕР-ООЛ.

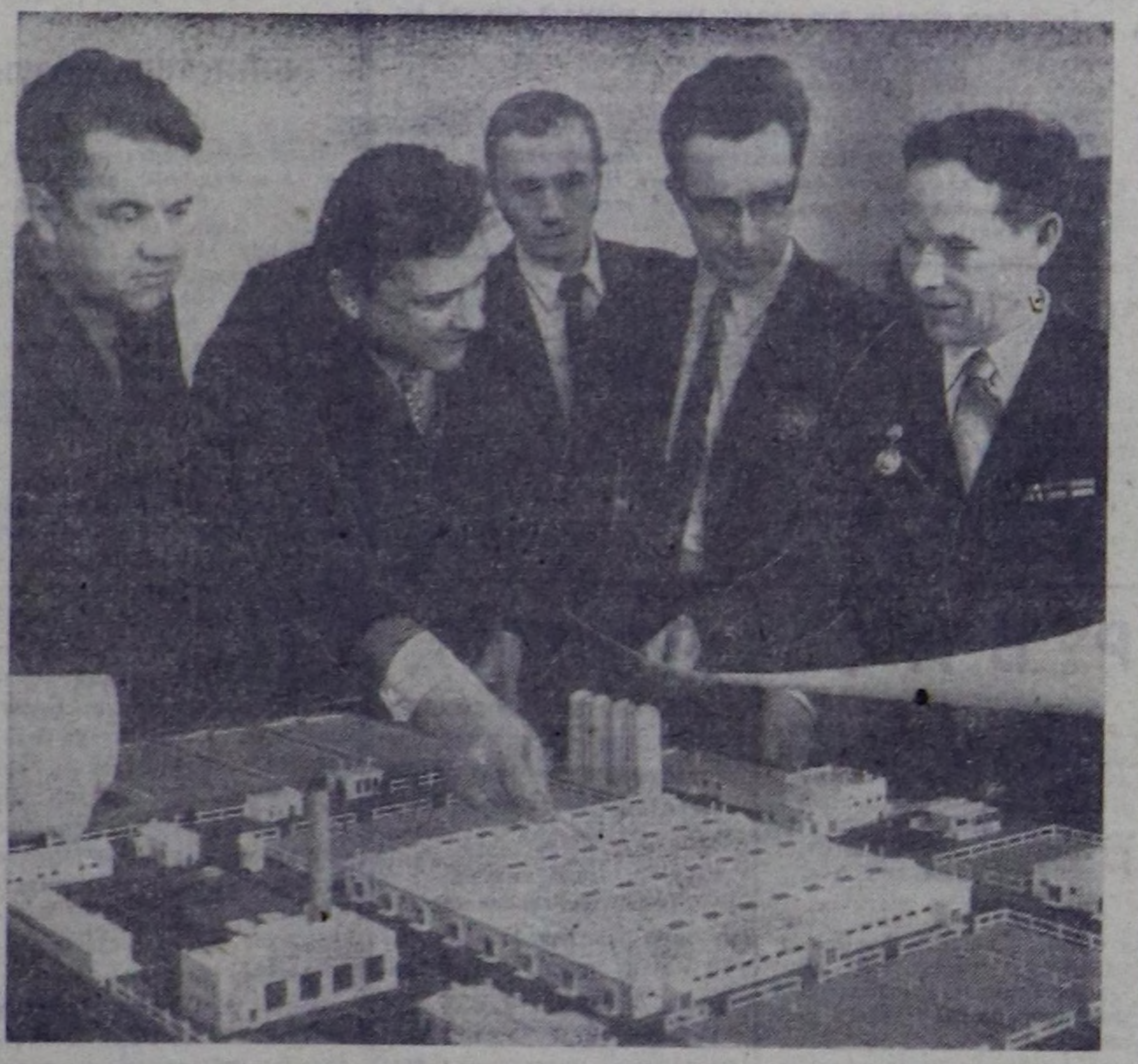

Ульяновск областа бо беш чылда мал ажылының он-он комплекстерин туткан турар. Оларның хөй кезииниң төлевилелдерин «Ульяновскколхозтөлевилел» институтта кылып турар. Баштайгы колхоз болгаш совхоз комплекстери бо чылын-на ажыглалга кирер.

Бо чурукта — Барыш районнуң Ленин аттыг колхозунда сүт талазы-биле комплекстиң төлевилелиниң чогаадыкчылары (солагай таладан оң талаже)—Г. Дымин, С. Коршунов, А. Боровенский, Е. Петров болгаш А. Швырченков олар-дыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫЙГЫРЫГГА ХАРЫЫ

Тес-Хем районнуң девискээринде амдыызында улуг хар дүшпээн, ынчангаш малчыннар кыштагларынче көжүп үнеринге далашпайн турарлар. Ынчалза-даа олар кыштаглаашкынга белеткелин шагда доозупкан, ам катап-катап хынаттынып турар.

«Чодураа» колхозтуң хойжузу Борис Чычыкович Сыраттың аалы Тес ол чарыында ыжык булуң черде турар. Аал кедээзинде ак черде өөр хой оъттап чор.

Хойжулар Борис Чычыкович биле Сенденмаа Айыыжыевна Сыраттар бистерни чылыы-биле хүлээп алдылар.

— Бо кыш кандыг болур чүве, билир аргажок. Бызанды хар чаггаш, соксап каап, соок чоорту дыңзып орар-дыр, ынчангаш хар хүндүс эрип, дүне дошталып турар. Бо дээрге хой даванынга айыылдыг. Сөөлүнде барып доң хар хойнуң оът тып чиирин бергедедир чадавас — деп, хойжулар сезиглелин илередип чугаалап органнар.

— Хой кадарып чоруур кайызы боор?

— А-а, ол ээлчежип хой кадарып турар Сергей Санчат-оол-дур. Кызымак, ажылгыр кижи чүве. Ам бөгүн ээлчээ дооступ турар, суурже кирер ужурлуг, харын силер дедир ээрде машинаңарга олуртуп албас силер бе?—дээш, малчын Сырат далажыксай берди: —Мең хойже барайн, ол оол кээп чемненип, белеткенип алзын.

— Силерни «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Александр Карма келир чылын чаржыыл деп кыйгырып турар чорду. Дыңнадыңар деп дилээн чүве—деп, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Ш. С. Кочага хойжуга дыңнаткан.

— Кандыг боор, чаржыыл, харын. Аныяктар кыйгырзыннар-ла, бистер кырганнар хүлээп алыыл, кым тиилээр эвес, көргей-ле бис—деп, чугаалааш, малчын уламчылады: — Билир мен, белен эвес дээн шыырак малчын болгай. Ийе, мынча деп дамчыдар силер: чүс хойдан чүс хураганны камгалап алгаш, бир баштан 3,3 килограмм дүктү кыргыыр мен. Бо чылын 12 тонна сигенни бодум белеткээш, кыштагда сөөртүп чедирип алдым. Ийи машина чүъгү ногаан сула, мал чеми тараа база бар. Өдек-кыштаам белен. Бажыңым база чылыттаттынган.

Хоочун хойжу эжин солуп аъттаныпты.

Малчынның аазаашкыны хей барбас дээрзинге бүзүреп болур. Ооң хөй чылда ажылының дуржулгазы, кайгамчык кызымаа, мурнуку чылдарда бедик көргүзүглери ону бадыткап турар. Чүгле сөөлгү үш чылда чүс хойга онааштыр ортумаа-биле 104 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3,5 килограмм дүктү кыргаан. Чыл санында ортумаа-биле 10983 килограмм эът, 1478 килограмм дүк бо коданга бүдүртүнген.

Кызымак ажылдың херечизи: «Хүндүлелдиң демдээ» орден, «Күш ажылчы шылгарал дээш», Ленинчи юбилейниң, УАЧД-ниң медальдары малчынның хөректеринде чайыннанып чоруур

БИСТИҢ КОРР.

Долума Байкаревна Сандак Баян-Кол ортумак школазында 25 чыл эге класстар башкылап келген. Борта башкы бооп мергежээн. Маңаа ооң бажы көгерген. Ынчалза-даа хоочун башкының сеткил-сагыжын өөрүшкү кагбас. Долума Байкараевна хөй чылдарда улаштыр 100 хуу өөредилгени чедип ап келген. Ооң өөреникчилери школаны дооскаш амыдыралдың делгем оруунче үнгүлээн. В. Монгуш база Долума Байкараевнаның өөреникчизи. Ол ам школада мурнакчы башкыларның бирээзи. База бир өөреникчизи—А. Содунам колхозтуң үлегерлиг малчыны. Чежезин санап чедер боор. Чыл келген тудум-на оларның саны көвүдеп орар. Хоочун башкы моон ыңай та чеже чаштарны номчуп, бижип, санап турар кылдыр өөредип, эртем билигже оруктуажыдып бээр. Олар дээш ол база өөрүүр.

А. НЕВОЛИН.
Чуруу авторнуу.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫРЫ ЧУГУЛА

Бистиң Улуг-Хем районнуң Торгалыг суурда доктаамал ажылдап турар чери чок, арага-дарыже хандыгар, амыдыралдан, чондан хоорук ийи-чаңгыс херээженнер бар.—Ам оларны чонга таныштырып көрейн.

Оларның бирээзи Дадар кечил-оол болур. Ол арага-хымыска хандыгып, шош-содаа үндүрүп, кудумчуга, хөй-нити черлеринге үен-даян апаар чаржынчыгла чаң тыпкан.

Чээрби беш хар, безин четпээн Кара-кыс Намчыл-оол бистиң суурда сураглыг содаачы, хүннээчел, арын-бажы анаа чорбас аныяк ие. Ооң өөнүң ээзи Тумат кем-херек кылгаш, херээн эрттирип чорда Кара-кыс аныяк оол «В»-ни көгүдүп алган. Оон бир уруглуг-даа болган. Ол аныяк оол-биле чурттай бергеш, ону хүннеп, хүннүң чыгы шош-содаа үндүрүп, арагалап туруп берген. Ындыг амыдыралды кандыг чуртталга дээрил?

Үстүнде ады үнген ажыл кылбас, арагалаар, мангысталчак чуртталгалыг кижилерниң санынга Роза Балданны, Кара-кыс Шижиини болгаш Сезилбаа Кыргыс олар кирер. Бо иелер ажы-төлүнүң-даа, арат-чонунуң-даа ат алдарын бодавас арагачылар-дыр. Ынчангаш шак мындыг ийи-чаңгыс кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудары хөй-нити органнарының дорт хүлээлгези.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Специалистиң сүмези

МАЛЧЫННАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыры чугула кампания болур. Удавас январь хураганнары алдынып эгелээр, ынчангаш ажыл-агыйларның тускай эртемниглери болгаш малчыннар эң чымыштыг үеже кирер. Ооң-биле кады чаш малды янзы-бүрү аарыглардан камгалаарының хемчеглерин база боттандырып чорудар апаар.

Хураганнарның эъди агарар аарыы чамдык ажыл-агыйларга эвээш эвес каража-когаралдарны таварыштырып турар. Бо аарыгдан хураганнардан аңгыда бызаалар, кулуннар, бодаганнар база куш оолдары аарыыр. Ук аарыг чаш хураганнарга онза айыылдыг болганда, оон канчаар камгаланыр дугайында айтырыгга сагыш салза чогуур.

Хураганнарның эъди агарар аарыы хураганның төрүттүнгениниң баштайгы ийи чеди хонуундан 2—3 ай чедир назылыында таваржыр. Бо аарыгның тыптып келир чылдагааны эчизинге чедир уктаттынмаан, ынчалза-даа ооң кол чылдагааны чаңгыс аай чемгерилге, чемниң составында минералдыг бүдүмелдер болгаш микроэлементилер — селен, кобальт, иод, марганец, чес-хола, цинк, магнийниң база витаминнер «В» болгаш «Е» оларның четпезинден, кескен сөөлүнде өлшык кылдыр бакка кургаткан сиген-биле малды чемгергениннден, малгаштыг одарларга малды тургусканындан тыптыр деп билдинип турар. Ук аарыг бир девискээрге бир чылын тывылгаш, дараазында таварышпайн барып болур. Ук аарыгдан нургулайында бир дугаар төрүп турар тогду, күш-деңгели арган, кырган хойларның хураганнары аарыыр. Бо аарыгның демдектери болза, чаш хураган шаг чок апаар, шимченгир эвес, чыдыннаар, аскаар, чүстери ыжар, ооң уламындан даваннары бастынмастаар, кылаштаары дендиннээш, ыт ышкаш кылдыр олуруп-даа алыр болу бээр. Чамдыкта анаа көөрге кадык, семис-шыырак ышкаш көстүр хураган кажааны ажыдыптарга, незинге халып чеде бергеш, ээп тура, хенертен ойта дүшкеш, ол-ла черинге тыртып-тыртып өлүп каар.

Хураганнарның эъди агарар аарыы тыптып келген үеде бүгү зоовет ажылдакчылар дайынчы байдал-биле ажылдаар ужурлуг. Аарыг тыптып келген таварылгада кончуг дүргени-биле эмнээр хемчеглерни алыры чугула. Ол сорулга-биле коданда бүгү чаш хураганнарны селенниң натрийлиг дузунуң 0,1 хуулуг эзилдирини-биле сыкыртып эмнээр, аарыгның тыптып келген коданынга кончуг дүрген чоруткан эмнээшкин эки дуза чедирер хемчег болур.

Хой оолдаашкынының баштайгы хүннеринде ук аарыг билдине берзе, мырынай доп-дораан хемчег алыр херек. Төрүүр хойларның ажаалдазын экижидер, зоотехниктиг чурум ёзугаар, кажаага бир баш боос хойга онаажыр шөл тар, изиг эвес кылдыр тургузар. Боос хойларны эки шынарлыг чемнер-биле чемгерип, чемнерниң составын, шынарын минералдыг бүдүмелдер — сөөк далганы, микроэлементилер — кобальт, иод, цинк, марганец, чес-хола, магний-биле байыдар.

Төрүүр хойларга хураганнаар мурнунда 20—30 хонук бурунгаар селенниң натрийлиг дузунуң 0,5 хуулуг эзилдирии-биле камгалал тарылганы кылыр, ылангыя бир дугаар төрүүр тогду хойларны, күш-деңгели таарыыларын, бирги ээлчегде тарыыры, ол ышкаш витамин «Е»-ниң үстүг эзилдири-биле сыкыртыры чугула.

Чаш хураганнарны чылыг, чырык, ишти кургаг кажагларга тургузуп, эки шынарлыг чемнер-биле хандырарындан аңгыда, оларга чарба, сула, комбикорм дээш өске-даа концентраттарны сөөк далганы-биле бичиилеп холуп берип, ижер суунга база микроэлементилерни киирер. Чижээлээрге, иодтуң 5—10 хуулуг эзилдиринн 10 литр сугга 10 грамм кылдыр, марганецтиг калийни 0,5 граммны 10 литр сугга холаап бээр, хлорлуг кобальтының таблеткаларын 10—15 таблетканы 10 литр азы бир кочал ишти сугга эзилдиргеш, ижер суг ышкаш кылдыр сугарар азы суг ижер савааларынга кудуп бээр.

Чайгы үеде хөлегеге кадырган терек, тал, шарлан будуктарының бүрүзүн чип турар сигени-биле кады каап бээр, ол ышкаш шиви, хады, пөш бүрүзүнден кылган хандыны хураганнарның ижер суунга 2-ден 5 литр чедир холуп бээр, ол хандыны малчын бүрүзү мындыг арга-биле белеткеп ап болур. Бир кг шивиниң (пөш, хады) бүрүзүн 10 литр изиг сугга 3—5 минута хире супкаш, ол сугну сыскап төпкеш (чүге дээрге ол будуктарда, бүрүлерде эфирлиг үстер бар, олар чаш малдың ижин-шөйүндүзүнге хоралыг), ооң соонда ол-ла хире хайнып турар изиг сугну куткаш 10—12 шак иштинде аскы хааглыг ыяш азы ак демир савага тургузуптар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Ондар Шаравиниң чаш хураганнарны үстүнде көргенивис аарыгдан канчаар камгалап ап турарының дуржулгазы солун. Ондар Шаравин хой оолдаашкынының мурнунда теректиң, шарланның шаңдалыг, чүктүг будуктарын белеткеп алыр, чаш хураганнарны чемге кире бээрге (сиген чиптер апаарга) будуктарны шаңдалааш чүктүг чочагайлары-биле кады кончуг нарын кылдыр хээндектеп кыргааш чарба, сула каап бээр деспилерге уруп каар, хураганнар ону кончуг сундугуп чиир. «Эмчилерниң баш бурунгаар эмнеп тарааны-биле кады бодумнуң «эмнээримни» (ол-ла хээндектеп каан шаңдаларны бээрин ынча дээри ол) ажыглап тургаш, каларган хоюмнуң чаш хураганнарын менди ап турар мен» деп, алдарлыг малчын чугаалап олурар.

Совет эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулгаларны ажыглап тургаш, зооветеринарлыг чурумнарны сагывышаан, чаш малдың янзы-бүрү аарыглардан хораар чоруун болдурбазы чугула сорулга болур.

Б. МОНГУШ,
мал эмчизи.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАРДА

Найысылалдың харылзаа белдириниң ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планныг даалгаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Коллектив он айларның орулга киирип алыр планын 101,2 хуу күүсеткен, бүдүрүлгениң орулгалыы 106,6 хуу болган.

Цехтер, участоктар, салбырлар аразынга социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелин өй-шаанда, айлап, кварталдап үндүрүп келген. Цехтер аразында чарышка страхование цеги тиилекчи болган. Бо цех орулга планын он айларда 107,4 хуу боттандырган.

Чарыштың ийиги черин радиожудулга чериниң коллективи ээлээн. Тариф ёзугаар орулга планын 103,2, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 106,2 хуу боттандырган.

Харылзаа салбырларындан эң дээре көргүзүгнү 8-ки харылзаа салбыры чедип алган. Оон ыңай 4, 7, 9 дугаар салбырлар база эки ажылдаан. Эштер П. Я. Маркин, П. Я. Кирпичева удурткан 7 болгаш 8 дугаар салбырларны хоорайның харылзаа белдириниң Хүндүлел самбыразынга киирген. Чарышка тиилекчи болган тус-тус мурнакчылар эвээш эвес.

Д. ЕНДАН.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

ШИИТПИРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң төвүнде эмнелге салбыры мурнуку чылдарда тускай аптекалыг турганындан эмчилерниң ажылдаарынга, кожазы Терлиг-Хая суурнуң ажылчыннарынга болгаш колхозчуларга дыка таарымчалыг турган. Бо чылдың апрельде аптека эргелекчилеп турган тускай эртемниг кижи өскээр кожуп чоруткан соонда аптека үргүлчү шоочалыг турар апарган-деп, Ю. Күнжеп бижээн.

Аптека эргелелинче бистиң чоруткан бижиивиске хамаарыштыр аптекалар четкизиниң начальниги эш Ооржактың бижээни болза:

Аппараттың хуралынга авторнуң чагаазын чугаалашкан. Тускай эртемниг кижи тывылбайн турарындан Баян-Кол суурда аптеканың ажылдавайн турары шын. Кижи тыптыры билек-ле ол черже ону чорудар деп шиитпирни хүлээп алган.

ИЙИ МЕРГЕЖИЛДИГ КИЖИ

Сарыг-Тал шынаазы. Мал чеминиң белеткелиниң изиг түлүк үези. «Тергиин эки ажылдап турар оолдар» деп, бригадирниң мактаан механизаторларының аразында өске эштеринден арай кысказымаар, боду шевергин, хүрең шырайлыг, чүгүртүлеңнээш карактарлыг, шимченгир оол ылгалып көстүр турган. «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы трактористериниң бирээзи Балзаңай Доржуну баштай көргеним ол чүве.

Оон бээр алды чыл ашкан. Ам ооң ады— мурнакчы киномеханиктерниң аразында...

Доржу өөреникчи турган, кинолаарынга дыка-ла ынак чораан. Уруглар кинозун эрттирбес. Оолга чоорту мындыг бодал төрүттүнген: «Киномеханик кижи магалыг-ла-дыр, кино бүрүзүн көөр. Мен механик болу берзимзе...»

Сес класс дооскан соонда, кайнаар баарыл деп айтырыгга харыы хенертен тывылган. Совхозта трактористер курузу ажылдап эгелээн. Кежээки школа база бар... Доржу 1963 чылда тракторист болу берген.

Ол мергежилинге Доржу беш чыл ажылдаан. Кошкактарның санынга кирип көрбээн. Харын кызымак ажылы дээш хүндүлел бижик-биле каш удаа шаңнаткан. Ынчалза-даа баштайгы күзели база каңап эглип келген.

— Бир катап совхоз директорунга билдиришкин чедире бердим эвеспе — деп, Доржу чугаалады. Кызылче, киномеханиктер курузунче өөредип чорударын дилээним ол. Директор чөпшээрешпес болду бе деп сезингеним хей болду. Совхозтан өөредип чоруткан дугайында бижик кылып берген.

Ол мергежилге сонуургалдыг болганындан аныяк эрге өөредилгениң беш айы билдиртпейн эрткен. Чугула билиглерни ол улуг бергедээшкин чокка шиңгээдип ап турган. Курсту дооскан соонда, Доржу төрээн сууру — Берт-Дагга улуг киномеханик боол ажылдай берген. Ол ам-даа ында ажылдавышаан. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылып келгенинден бээр ам он чыл чедип турар: бежи тракторист, бежи — киномеханик.

— Баштай ажылдап турганымны ам сактырга каттырынчыг турган—дээш, Балзаңай хүлүмзүрдү.—Кино кидин түлүк үнүп турда, бир-ле үрелиишкин болур. Көрүкчүлер хыйланып эгелээр. Ындыгда-ла деваалеп турган кижи мырыңай алаагып каар... Кино үндүреринге баш бурунгаар белеткенип албас турган-дыр мен ийин. Оода чадаарда ынчаң дүн-хүнде үзүктел чок кывар сайгылгааның эвес.

Аныяк механикти хөлзедип турган бир чүве— улустуң кинога эвээш кээри турган. Ооң ажылга мергежип чадап турганының бир чылдагааны бар боол чадавас. Оон ыңай ол кино пропагандазын чорутпайн турган. Баштайгы чылда киномеханик аңаа берген планны күүседип шыдаваан.

Ынчалза-даа оолдуң холу салдынмаан. Кино механиги болуксап чораан күзелин чедип алгаш, ам кээп дүжүп бээр бе? Районнуң кино четкизиниң ажылдакчыларының, хоочун эш-өөрүнүң дузазы өй-шаанда келген. Үрелиишкиннерни ол эдип өөрени берген. Кино тайылбырлаар активтер тургузуп алган, олар кино мурнунда ам болур ийикпе, азы дараазында кээр кинонуң утказын улуска чугаалап бээр апарган. Билеттерни организацияларга барып садыглаарын организастаан. Кино чарлалын көрүштүг бижиирин база чедип алган. Чоорту Культура бажыңынга көрүкчүлер сыңмастай бээр апарган. Ам Доржунуң ады дээре дээн киномеханиктерниң-биле катай адаттынар болу берген.

1969 чылдан бээр Берт-Дагның кино көргүзер чери планын үргүлчү күүседип келгени — механиктиң мергежилиниң бедээниниң херечизи. Бо чылдың тос айларында чыл планы күүсеттине берген; киномеханик ам келир чылдың үлүүнде ажылдап турар. Эки түңнелдерде ооң эжиниң улуг салыышкыны бар дээрзин демдеглезе чогуур. Оон ады — Силиңмаа Доржу дээр.

Эрткен чылын Доржу Балзаңай облпрофчөвүлелдиң болгаш республиканың кинофикация эргелелиниң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Доржу Каадырович Балзаңай — аныяк коммунист. Совхозта «Чаштанчы» деп хана солунунуң редколлегия кежигүнү. Чоокта чаа эрткен партияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга ону партия эге организациязының секретарының оралакчызынга соңгаан. Бо бүгү аныяк коммунистиң төлептиин, эш-өөрүнүң талазындан аңаа бүзүрелин илередип турар. Ийи мергежилдиң мурнакчызы ам кинотехникумунга өөренип киреринге белеткенип турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

ДЕҢЗИ КАРАА

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчыны Дамба Моңгуштуң ажыл-ижи деңзи караандан көстүп турар. Ооң кодаларында 1971 чылда төрүттүнген чүс ажыг аныяк шарыжыктар турар. Оларның баш бүрүзүнүң хонукта немелде деңзизи 650—670 грамм чедип турар.

Малчын күрүнеге дужаар шарыларны бодунуу-биле демдектеп алган. Оон чугаазы-биле алырга, күрүнеге садар шары бүрүзүнүң дириг деңзизи 330 килограммдан ыяап-ла өрү болур.

Малчынның ажыл-ижин совхозтуң дирекция чери, партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди бедии-биле үнелеп, аңаа хүндүлел бижиктерни, өртектиг чүүлдер-биле шаңналдарны каш удаа тыпсып келген. Ажылының түңнели деңзи караандан көстүр малчын УАДЧ-ниң киржикчизи

М. БИЧЕ-ООЛ.

НЕГЭЭР ҮЕ КЕЛГЕН

Тес-Хем районнун харылзаа белдири (начальниги эш Дончун) чоңга бараан болур хүлээлгезин четпес күүседип турар. Манаа чижек кылдыр Ак-Эрикте харылзаа салбырының ажылын допчу көргүзер бодадым.

Улуг-Күзег сүт-бараан фермазынга телефон, радио удазыны шөер дээш, ам ийи чыл чадашкан. 1972 чылда кылган автоматтыг телефон точкалары үргүлчү үрелир. Радиога септелге болбаан, шугум удазыннары үзүк, точкалары үрелик, дыңналбас. Ону септээрин аазааш, херек кырында күүсетпес.

Почта тарадылгазы, ылаңгыя бригада, ферма болгаш малчыннарже онза багай. Парлалга чагыдылгазы алачайгаар байдалда. Бо дугайында ажылдап турар эш Ямаранзадан негээр үе келген.

Д. ШИМИТ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ БОТТУГ ҮЛЕГЕРИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорук кылып чорааның бистиң чурттарның аразынга харылзааларны улам быжыглаарынче угланган базым кылдыр үнелеп көрүп турар бис. Индий-совет талаларның аразынга харылзаалар аңгы-аңгы ниитилел системаларлыг чурттарның аразынга канчаар кады ажылдажылганы кылып болурунуң, бүгү делегейге тайбыңның херээ дээш, бистиң бөмбүрзектиң улустарының аразынга ооң үндезин эрге-ажыктары дээш шынчы демиселдиң боттуг үлегер-чижээ совет-индий талаларның аразынга харылзаалар ол болурун бистер үнелеп көрүп турар бис деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга индий парламентиниң баштыңы Г. С. Дхиллон чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының соруг кииирикчи, тодаргай чугаазы кижи бүрүзүнүң угаан-сагыжынга уттундурбас кылдыр арткан.

Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээни ёзугаар бистиң ийи чурттуң аразынга найыралдыг харылзаа бистиң чурттарның шылгарангай удуртукчулары —Л. И. Брежнев биле И. Гандиниң ат салган документилеринге үндезилээш, моон соңгаар улам сайзыраар деп, Г. С. Дхиллон уламчылап чугаалаан. Л. И. Брежневтиң биске кээп чорааны индий-совет найыралды улам ханылаткан болгаш бистиң чурттарның амыдыралынга ол төөгүлүг болуушкун бүгү чер кырынга тайбыңны болгаш бурунгаар депшилгени идегелдиг хандыларынга идиг болган.

Л. И. Брежневтиң Индияга турганының үезинде ат салган дугуржулгалары Индияның экономиказын дүрген быжыдарынга, ооң үлетпүр талазы-биле дүрген хөгжүүрүнге дыка дузалыг болур деп, планнаашкын министерствозунуң күрүне министри Мохан Дхариа чугаалаан. Экономика талазы-биле Совет Эвилелиниң дузаламчызы кымга-даа тодаргай билдингир болгаш ооң түңнели дыка үре-түңнелдиг боор турар. Амгы үеде бистиң ийи чурттарның аразында кады ажылдажылга улам экижээң болгаш Л. И. Брежнев биле И. Гандиниң аразынга чугаалажыышкыннар соонда ол улам-на калбарар дээрзи билдингир.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга келгени — тайбың кожа-хелбээ догунаашкынның болгаш чурттар аразынга кады ажылдажылгазының төөгүлүг болуушкуну болган деп, парламентиниң депутады, коммунист Хирен Мукерджи СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Делиге болган чугаалажыышкыннарның түңнели болгаш талаларның хөй-хөй айтырыглар талазы-биле чаңгыс аай бодалдыы бистиң ийи чурттуң аразынга найыралдыг харылзааларны улам ханыладып болурунуң аргаларын илереткен деп, ол чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙ СОЛУННАРЫ ЧҮНҮ БИЖИП ТУРАРЫЛ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Индия Республикага албан ужурунда аян-чоруунга холбашкан чүүлдерни даштыкы солуннар калбаа-биле биживишаан. Солуннар совет-индий найыралдыг харылзааларны калбартыр, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазын боттандырып чорудар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели долузу-биле чүүлдүгзүнүп, хүлээп көргенинин дугайын калбаа-биле бижип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының аян-чоруунуң үезинде ат салган документилерниң чугула ужур-дузазының дугайын индий солуннар бижээш, Индия биле ССРЭ-ниң аразынга кады ажылдажылганы ол чурттарның улустарының эрге-ажыын ёзугаар улам калбартырынга улуг идиглиг болурун онзалап айтып турар. Бомбейде неделя санында үнүп турар «Блиц» солун Делиге болган чугаалажыышкыннар түңнелинде совет-индий кады ажылдажылга шынар талазы-биле улам чаа, бедик деңнелче көдүрүлген деп бижээн.

Делегейниң дыка хөй солуннары Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң шылгарангай ужур-дузалыын бижип, Совет Эвилели бүгү диптерге быжыг тайбыңны күзеп турарын, бүгү улустарның айыыл чок чоруу, ден эргези болгаш аас-кежии дээш демиселге ССРЭ-ниң улуг ролюн айтып турар.

Капитал чурттарында аңгы демисели

Капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары боттарының амыдыралга чугула эрге-ажыктары дээш демиселге хүрээлеңин сырый каттыштырып турар.

Францияның цемент үлетпүрүнүң ажылчыннарының ажыл соксадыры ам үш неделя дургузунда үргүлчүлеп келген. Ук ажыл соксадыышкынын чурттуң профэвилел каттыжыышкыннарының кыйгырыын ёзугаар эрттирип турар. Ажылчыннар ажыл төлевирин улгаттырарын, ажылдаарының байдалын болгаш социал хайдырылганы экижидерин негеп турар. Чуртта бүдүрүп турар цементиниң 70 ажыг хуузун бүдүрүп үндүрүп турар бүдүрүлге черлериниң ажылдаарын соксаткан.

Ажылдан үндүрткен эштерин ажылга катап киирерин, кылыр ажылдыг турарының магадылалын бээрин болгаш ажыл төлевирин улгаттырарын негээш, «Ларусс» типографияның француз ажылчыннары барык бүдүн чартык ай дургузунда ажыл соксадып келген.

Ажыл соксадыр шимчээшкин Испанияда калбарып турар. Астуриниң казыкчы 10 муң ажыг ажылчыннары ажыл соксады бээрге, чуртта эң улуг хөмүр-даш бассейни «Уностуң» хөй-хөй шахталарынга хөмүр-даш казарын соксаткан. Ажыл соксадыры чурттуң үлетпүрүнүң эң улуг төвү—Барселонаның база Гипускоа болгаш Наварра можуларының бүдүрүлге черлеринде нептерей берген. Испанияның ажылчы чоннары боттарының материалдыг байдалын болгаш ажылдаарының байдалын экижидерин негээн.

Нью-Йорктуң балыкчы далай өртээлиниң чүък чүдүрүкчүлери ажылдаарын соксатканын чарлаан. АКШ-та өртектер улгадыры соксавайн турар болганда, ажыл төлевирин база улгаттырарының дугайында ол ажылчыннарның негелдезин чаа күш-ажыл керээзинге кииринден бүдүрүлге ээлери ойталай бээрге, пролетариаттың демисел чорударының шылгаттынган аргазын ук ажылчыннар ажыглаан.

Бүгү Японияга күрүнениң албан-хаакчыларының болгаш хоорайларның бүдүрүлге, албан черлериниң ажылдакчыларының ажыл соксадырының күчүлүг чалгыы хөлзеп үнген. Өртектер аажок улгадып турар болганда ажыл төлевирин база улгаттырар, ажылдаарының байдалын экижидер дугайында негелдени деткээш, демир-орукчулар ажылдаарын бир хонук дургузунда соксаткан болгаш ол демиселди баштап үнген. Оларны чурттуң хоорай транспортунуң ажылдакчылары база башкылар, харылзаачылар, почтачылар болгаш оон-даа өскелер калбаа-биле негеп турар.

(СЭТА).

Социализм чурттарында

ЧИГ-ЭТ БААЗАЗЫН ХИМИЖИДИП ТУРАР

СОФИЯ. Болгария пөс-таавы үлетпүрүн хөгжүдериниң перспективтиг планын төлевилеп үндүрген. 1980 чылда дүктен аргып бүдүрер пөстү 165 хуу, бүдүрер торгуну —180 хуу, трикотажты — ийиден ажыг катап көвүдедир кылдыр ук планда айыткан. Пөс-таавы үлетпүрүн ынчалдыр шалыпкын хөгжүдери чурттуң чонунуң бараан садып алыр аргалының улгатканы-биле, ооң амыдырал деңнелиниң бедээни-биле холбашкан. Пөс-таавы үлетпүрүнүң чиг-эт хереглелин хандырар дээш БУР-да кылымал таавы бүдүрериниң күчүлүг баазазын Видин, Ямбол хоорайларда, Свиштовтуң химия комбинадында тудуп тургузуп турар. Пөс-таавы үлетпүрүнүң чиг-эт баазазын химижидериниң түңнелинде синтезтээн таавыдан пөс, трикотаж, хевистер бүдүрери оранчок көвүдээр.

АК СЕТКИЛДИГ АЖЫЛДААНЫНЫҢ ШАҢНАЛЫ

ГАВАНА. Кубаның 150 муң ажыл-ишчизи бо чылын чайгы шөлээзин чурттуң дыштанылга бажыңнарынга Кубаның ажылчы чоннарының профэвүнүң путёвкаларын ёзугаар эрттирген.

Ажылчын, албан-хаакчыларның, пенсионерлер биле аныяктарның бүрүн ажыктыг дыштанырынче күрүне доктаамал сагыш салып турар. Чурттуң бүгү можуларынга чаа-чаа дыштанылга бажыңнарын, санаторийлерни, турисчи төптерни, пионерлерниң болгаш студентилерниң лагерьлерин чылдың-на тудуп, оларның эргилерин чаартып турар.

Чижээ, Ольгин хоорайның чоок-кавызында (Орьенте можу) турисчи улуг комплексти тудуп эгелээн. Аңаа мотель, ресторан, бассейн болгаш спорт шөлү турар. Ону ажыглалга киирерге үлетпүрлүг, чону хөй болгаш көдээ ажылагыйлыг ол девискээрниң ажыл-ишчилери шөлээ дыштанылгазын чылдың-на эки эрттирип болур аргалыг болур.

ЗАВОД ЮБИЛЕЙИ

БЕЛГРАД. Югославияның Светозарово хоорайда эң улуг кабель заводу бодунуң 25 чыл оюн демдеглеп турар.

Завод калбак ассортиментилиг 100 муң тонна хире кабель база электри дамчыдыкчыларын чылдың-на бүдүрүп үндүрүп турар болгаш барык бүрүнү-биле ада-чурттуң чиг-эдин ажыглап ажылдап турар.

Чаа дериглер болгаш ажылдаарының мурнакчы аргаларын ажыглап турары, бүдүрүлгениң улуг дуржулгазын чедип алган, бедик мергежилдиг ажылчыннар заводтуң продукциязының бедик шынарлыг болурун хандырып турар. Ук продукцияның чартыктан хөй кезиин 80 чуртка, ооң иштинде Совет Эвилелинге болгаш ЭДЧ кежигүннери чурттарга чорудуп берип турар. Югославияның даштыкы чурттарга садар барааннарының 3 хуузун ол завод бүдүрүп турар. Светозарово заводунуң коллективи телефон кабельдерин болгаш демир-оруктарны электрижидеринге ажыглаар электри дамчыдыкчыларын бүдүрүп үндүрерин улам көвүдедир кол сорулгалыг.

(СЭТА-ның корр.).

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ БАЙДАЛЫ ДОРАЙТАП ТУРАР

Эртип турар 1973 чылдың түңнелдерин капиталистиг чурттарның экономистериниң үндүрген хире чергези-биле оларның солуннары биле журналдарының арыннарынга акша үнезиниң кудулааны, эргежок чугула барааннар өртектериниң аартааны, оттулар чүүл кризизи, саң-хөө бергедээшкиннери, бүдүрүүшкүннүң эвээжээни деп сөстер шокараңайндыр көстүп турар апарган. Ындыг турда, капиталдың эң улуг чурттарында экономиканың кризистиг болуушкуннары ажыл-иштиң берге чымыштыының улгадып, хоорай, көдээниң ажыл-ишчилериниң мөлчүлериниң күштелип, амыдырал деңнелиниң кудулаары-биле капсырлажып турар.

Делегейниң капиталистиг эң улуг күрүнези—АКШ-та аъш-чемниң кол продуктуларының өртектери бо чылын ортумаа-биле 30 хуу аартаан деп, ол чурттуң көдээ ажыл-агый министерствозу мындаа чаа дыңнаткан.

Ажылчы чоннар ындыг берге айтырыгларга чер бөмбүрзээниң оон өске бир талазында— Японияда база таваржып турар. Чазактың албан черлериниң дыңнаткан барымдааларын ёзугаар алырга, аңаа барааннар өртектериниң аартаары сөөлгү 20 ажыг чыл дургузунда тулган улуг хемчээлдиг болурунга четкен.

Францияның бүгү ниити күш-ажыл конфедерациязы болгаш демократтыг күш-ажыл конфедерациязы — эң улуг профэвилел каттыжыышкыннарының удуртулгазы-биле Францияның ажылчы чоннары «Өртектер улгадырын соксаттырар» лозуннуг национал демисел хүнүн эрттирген. Неделя бүрүде үнер «Пуэн» журналдың херечилеп турарын ёзугаар алырга, бо чылын чуртка өртектер улгадыры 12 хуу хемчээлдиг болур. Аъш-чем продуктуларының өртектери кедергей улгадып турар. Франция акша үнезиниң кудулаар талазы-биле капиталистиг делегейге бир черлериниң бирээзин алырынга чедип турар деп, ол чурттуң экономистери демдеглеп турар.

Данияга аъш-чем болгаш калбак хереглел барааннарының өртектери сөөлгү чыл дургузунда 10 хуудан ажыр аартаан.

Оон-даа сагышсыранчыг мындыг бир дыңнадыг база бар. Ниити рыноктуң тос чуртунда бүдүрүүшкүн байдалының дорайтааның уламындан кылыр ажыл-иш тыппастааннарның саны ийи катап, келир чылын ол чурттарга өртектер база ийи катап улгаткан туруп болур деп, ниити рыноктуң комиссиязы Брюссельге хуралдаан соонда медеглээн. Ооң чылдагааны энергетика кризизиниң узамдыкканы боор турар.

(СЭТА).

Герман Демократтыг Республиканың найысылалында ийи кудумчуну шылгарангай чили патриоттарның аттары-биле — Сальвадор Альенде болгаш Пабло Неруда кудумчузу деп адаан. Кудумчуларга оларның адын тыпсыры-биле чергелештир Улусчу чаңгыс эптиң чазааның Чилиге эрге-чагырганы холга алганын демдеглеп, ол чурттуң улузунга эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен митингиге муң-муң берлинчилер чыылганнар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДЕМНИГ ИШТИҢ АЧЫЗЫНДА

Чыл планын күүседипкен

Хоорай дүнеки шуглаандан чаа-ла адырлып, дээрде ийи-чаңгыс сылдыстар ам-даа читкелекте Кызылдың база бир улуг дээн бүдүрүлге черлериниң бирээзи — автосептелге заводунга чеде бердим. Херимден үнүп-кирген машиналар, эртип-дүшкен кижилер демниг иштиң мында шагдала эгелей бергенин херечиледи.

Заводта чыл планын күүседипкен, ам келир 1974 чылдың үлүүнде ажылдай турар бригадаларның саны өзүп турар. Хамыкты мурнай ноябрь 15-те автобустар септээр слесарьлар бригадазы (бригадири К. Кукарин) чыл планын бүдүн чартык ай бурунгаар күүседипкен. Ынчангаш бо бригаданың кежигүннери заводта цехтер, бригадалар аразында чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Каш-ла хонук бурунгаар — ноябрь 20-де кукаринчилерниң кожалары — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Виктор Юльевич Фурсинниң удуртканы автомашиналар кузовтары кылыр бригада база чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенин медеглээн. Бо талазы-биле байыр чедиришкиниң чылыг сөстери, чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алырының күзээшкиннери илереттинген стендини заводтуң девискээринче кирер кол эжиинде аскан. Ол стендиниң кырында улуг үжүктер-биле мынча деп бижээн: «Социалистиг чарыш дээрге— деңнелгелиг, чоңга билдингир болгаш дээштиг болур ужурлуг!» Шынап-ла, социалистиг чарыш кижини хей-аът-киирер. чаа-чаа тиилелгелерже кыйгырар чүве болганда, заводтуң түс-түс цехтерниң, бригадаларның алган социалистиг хүлээлгелерин ында тодаргай айыткан.

Ам чыл планын эң-не баштай күүсеткен К. Кукаринниң бригадазы-биле чарышты салган, оларның-биле барык деңге баскан, заводта база бир дээре дирткен автомашиналар кузовтары кылыр бригаданың ажыл-ижи-биле каксы-даа болтаныжаал. Бригада 4 кижи составтыг. Чыл дургузунда 400 кузовту кылыр хүлээлгени алган. Тодаргайлаарга, бир кварталда-ла 100 кузовту бригада кылып белеткээр ужурлуг. Бригаданың коллективи сөглээн сөзүнүң ёзулугла ээлери боол эрестиг ажылдааш, чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам бо хүннерде пландан дашкаар продукцияны берип эгелээннери ол. Ынчаарга бүдүрүп турар продукцияның шынарынга комиссия үргүлчү эки деп үнелелди берип келген.

Бодунуң херээниң ёзулуг мастери болган бригадир Виктор Фурсин ам чаа-ла 30 харны чедир базып чоруур аныяк кижи. Бригаданың 4 кежигүннериниң иштинден ол чаасаан чазаныкчының IV разрядын чедип алган. Бедик мергежил аңаа-ла келбес, кызымаккай күш-ажылдың ачызында чедип алдынар. В. Фурсин бо цехке ажылдаа-ла ам 11 чылдың нүүрүн көрүп бар чоруур. Аныяк кижини эрткен чылын өөрү боттарының бригадиринге томуйлап алганнар. Харыысалга ийи катап улгаткан. Ам чүгле хууда бодунуң эвес, а бүгү бригаданың ажыл-ижи дээш сагыш салыр апаар. Ажыл-ишти билдилиг башкарып тургаш, Фурсин мооң мурнунда заводта база бир хожудап турган бригаданы мурнакчыларның одуруунче киирип, бо чыл планын 1 ай 10 хонук бурунгаар күүседирин чедип ап шыдаан.

Ам бригадирге каш сөс:

— Бригадавыстың күш-ажылчы чедиишкинни кижи бүгүдезиниң карак кызыл ижинден, бот-бодунга деткимчезинден чедип алдынганын айытса чогуур. Хууда кижи бүрүзү ажыл дээш ээ-харыысалгазын бедии-биле медереп билириндеп аңгыда, бот-боттарынга дузалажыры улуг рольду ойнап турар. Кайда-ла күш херек болдур кайывыс-даа орта баарын чажам дивес. А бир чамдыкта ажылывыстың каңдыг бир кезээнге дөртээлээндаа туруптар бис. Ындыг болганда ол, бо кезекти чүгле ол кижи кылыр деп ажыл-иште ындыг хуваалда барык чок. Тутканын кылыр оолдар болбас ийикпе. Цехте бар станоктарның кайызынга-даа ажылдап билирлер. Демниг күш-ажылывыстың ачызында бо чылын 400 кузов кылыр планывысты ноябрь 20-де чедиишкинниг күүсеткеш, ам чыл төнчүзүнге чедир пландан дашкаар 50 кузов кылыр сорулганы мурнувуста салган ажылдап тур бис.

Пландан дашкаар кылдынган баштайгы кузовтуң ам барык дооступ турары бо. Ам чүгле үүрмек ажылдарның артканын көрүп тур силер. Болар дээрге бистиң бригадавыстың мурнакчы чазаныкчылары Иван Иванович Лизунов, Геннадий Фурсин олардыр. **(ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче).** Иван Иванович бо бүдүрүлгениң ылаңгыя бистиң цехтиң хоочун ажылчыннарының бирээзи. Ол аныяк өскенге байлак арга-дуржулгазын дамчыдарындан чажам дивес. Геннадий-биле бистиң эң-не хеймеривис бир чыл бурунгаар шериг албанындан халажып келген база бир Геннадий Корванев олар боттарын Иван Ивановичиниң өөреникчилери деп санаарлар.

Бригадир чугаазын доозарга оон айтырдым:

— Ынчаарга чагыкчыларың кымнарыл?

— Бүгү Тыва. Тодаргайлап чугаалаарга, республиканың кайы-даа булуңнарындан кирген чагыгларны хүлээп ап турар бис. Чамдыкта Хакас автономнуг областың биске чоок чыдар хоорай, суурларындан безин чагыглар келгилээр боор тур. Ынчангаш чагыгларны өй-шаанда болгаш бедик шынарлыг күүседир дээш күжүвүстү салып турар бис.

— Сөөлгү айтырыг. Кузов кылганындан арткан материалды канчаар ажыглап турар силер?

— Арткан материалдың чаңгызының-даа халас барбайн турарын чугаалап каары чугула. Олардан Кызылдың түүйбу заводунга түүйбу салып кургадыр үлгүүргелерни болгаш автомашиналарга түүйбу чүдүреринге хереглеттинер херекселдерни белеткеп берип турар бис. Бо талазы-биле тускай план чок-даа болза ол херектиг чүүлдерни кылып турар бис.

Ажыл-ишчи бригада-биле байырлашкаш, аъттанып чоруп турувуста, даштыыртан цех иштинче манзы киир дажыглаан автокарның хөөмейи, электри станоктарның даажы, кижилерниң чугаа-соодуу бир кылдыр каттыжып, чаңгыс демниг ажыл-ишти херечилеп чыдып калды.

С. МОНГАЛ,
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

ЭВЕНКИЯНЫҢ БАЙЛАКТАРЫ

Исланд шпадынга, графитке, демир рудазынга, хөмүр-дашка болгаш Эвенкиядан тыпкан өске-даа казымал байлактарга газ база немешкен. Чоокта чаа Куюмба суурнуң чоогунга Семён Степановтуң бригадазының өрүмнеп үттээн черинден күчүлүг фонтан аттыгып үнген. Ол хонукта 200 муң хире кубометр газты ажыглалга бээр.

«Красноярскнефтегазразведка» трестиң Эвенкияда ажылдап турар тускай эртемниглери ол газтыг черден келир үеде нефть база тыптыр деп санап турар.

(СЭТА-ның корр.).

Эвенки
национал округ.

НЕФТЬ ШЫГЖАМЫРЛАРЫНЧЕ КӨВҮРҮГ

№ 15 көвүрүг отрядының эптекчилер болгаш бетончулар бригадалары Обьту кежилген көвүрүг тудуунда чедишкинниг ажылдап турар. Ол көвүрүг бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудуу Тюмень-Сургут-Нижневартовск демир оруунда эң-не нарын тудугларның бирээзи.

Бедик черге ажылдаар бригада Алексей Лавриненконуң удуртулгазы-биле көвүрүг кезектерин эптээриниң депшилгелиг аргазын ажыглап турар. Ол арганың ачызында ажылды кылыр үезин ийи ай чедир кызырган. Чижээ, 55 тонна деңзилиг панельди 4 ээлчег дургузунда нормадан ийи катап дүрген эптээн.

Көвүрүг кезектерин эптеп кылыры дүн, хүн чок үргүлчүлеп турар. Келир чылдың марттың төнчүзүнде хем кырында чаа орук-биле баштайгы поезд эртер ужурлуг деп ындыг хүлээлгени көвүрүг тудугжулары алган.

(СЭТА-ның корр.).

Ханты-Мансий
национал округ.

АНЫЯКТАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Кым хой кадарарыл деп айтырыг Агинск Бурят национал округтуң удуртукчуларын чыл келген тудум улам хөлзедип турар, ол округтуң девискээринде миллион баш хой өъттап чоруур. Улуг назылыглар пенсиялап дыштаны бээрге, аныяктар хой ажылынга шоолуг хөөн чок келир. Бо үениң техниказы-биле чепсеглеттинген хову ажылын олар аажок сонуургаар боор-дур.

Цокто-Хангильск ортумак школаның он доозукчузу хой ажылынга кады ажылдаар, комсомолчу-аныяктар бригадазын тургузар деп шиитпирлээн. Партияның XXII съездизи аттыг колхозтуң баштаар чери болгаш партбюрозу аныяктарның эгелээшкинин изии-биле деткээш, ажылдаарынга эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузуп берген.

Аныяктар кады чурттап, ажылдап турар, оларны өөредир удуртукчузунга дуржулгалыг хойжу Лодон Шойдоковту томуйлаан. Бригадага ийи муң үш чүс хойну, одарладыр черлерин, ийи тракторну база ол ышкаш «Москвич» деп чиик автомашинаны быжыглаан. Бригада кежигүннеринге ажылдаарда кедер тускай хептерин болгаш дыштанырда кедер каас хептерин чагып даараткан. Бригада кежигүннериниң чурттап турары чаа вагончугаштарында телевизор, хөгжүм херекселдери бар.

Аныяктарның эгелээшкинин округтуң өске-даа ажыл-агыйларында аажок деткип турар, ол ажыл-агыйларда база ындыг бригадаларны тургускулаан.

А. Рабдано.

Агинск Бурят
национал округ.

ТУНДРАНЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Ыраккы соңгу чүкте Тазовский суурга чоокта чаа «Заполярный» деп чаа магазин ажыттынган. Ында янзы-бүрү барааннар эмгежок, чагыглар столу ажылдап турар. Дыка хөй садып алыкчылар, ооң иштинде Тундраның чоок-кавызындан келгеннер «Заполярныйдан», суурнуң өске-даа магазиннеринден, делгем универмагдан сагыш-сеткилинге тааржыр барааннарны садып ап турар апарган.

Ямало-Ненец национал округтуң эң-не соңгу чүгүнде район —Тазовский район дүрген хөгжүп, чаагайжып турар. Чоокта чаа дыка хөй суурларның чаа тудугларында кылыр ажылдар доозулган. Чижээ, Соңгу Доштуг океанның кыдыында турар Гыдага ол черниң школа-интернадының өөреникчилери чемненир столовая ажыттынган. География карталарында ам-даа демдеглеттинмээн Газ-Сале суурга волейбол болгаш баскетбол шөлдерлиг, душтарлыг улуг спорт залының тудуу доозулган. Заполяр Тундразында газ бар черлерни шинчилеп тывар геологтар ол суурда чурттап турар. Эрте-бурунгу Ямалда бойдус газының курлавырлары бар элээн каш черлерни тыпкан.

П. Рябов,
(СЭТА-ның корр.).

Ямало-Ненец
национал округ.

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕР БЕЛЕТКЕЛИ

Усть-Ордынскиниң № 11 көдээ профессионал-техниктиг училищезинге өөренир сургуулдарның баштайгы чылдазы эгелээн. Ол училище мелиорация ажылдары кылыр механизатор кадрларны — бульдозер, скрепер, грейдер, экскаватор машинистерин, чер өрүмнеп үттээр мастерлерни болгаш өске-даа тускай эртемниглерни белеткээр.

Усть-Ордынск Бурят национал округтуң төвүнге чаа училищени ажытканы таварылга эвес. Округтуң девискээринде болгаш Ангара биле Лена хемнериниң аразында турар кожа районнарда шыктар болгаш одарлар суглаңдырар, тулаалар кургадыр талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Чаа черлер шиңгээдир трестерниң көжүп чоруур механизастаттынган колонналары, колхозтар болгаш совхозтар гидромелиорация техниказын билир кадрларны кончуг хереглеп турар.

Усть-Ордынский суурнуң мурнуу-барыын талакы кыдыында чаа училищениң өөредилге-бүдүрүлге бажыңнарының комплекизиниң тудуу доосту берген. Ында өөредилге-административтиг корпус, мастерскаялар, беш каъттыг общежитие, гараж бар.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында буряттарның кол билир ажылы хой ажылы турган, барык-ла эр кижи бүрүзү кадарчы чораан. Ам Байкал чоогунуң малчыннарының ажы-төлдери бо үениң он-он нарын мергежилдерин чедип ап турар апарган. Көдээ ажыл-агыйның өөредилге черлеринден аңгыда, округтуң девискээринде башкы болгаш эмчи училищелери ажылдап турар. Усть-Ордынск суурларының болгаш улустарының дыка хөй оолдар, кыстары Иркутсктиң, Улан-Удэниң, Новосибирскиниң, чурттуң оон-даа өске хоорайларының дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында өөренип турарлар.

А. Гайдай,
(СЭТА-ның корр.).

Усть-Ордынск Бурят
национал округ.

АҢЧЫНЫҢ ИЙИГИ МЕРГЕЖИЛИ

Ивижилерниң болгаш аңчыларның кезээде чарылбайн чораан одаа Таймырга удавас ховар апаар. Ону газтың чиик печкалары солуур. Тус черниң бүдүрүлгезиниң кылып бүдүргени газтыг баллоннарны Тундраның ажыл-ишчилери төпчүткен чедирилге-биле алыр. Таймыр национал округтуң административтиг төвү — Дудинканың кыдыында тудуп эгелээн дериг-херекселдер газты белеткеп кылыр.

Мессояха — Норильскиниң делегейде эң-не соңгу чүкте газ бүдүрүлгезин ажыглап эгелээни-биле холбаштыр ол черниң мергежээн хөй-хөй аңчыларының амыдыралында улуг өскерилгелер болган. Олар газ дамчыдар хоолайларны хайгаараар ийиги мергежилди база шиңгээдип алганнар. Ол хайгааракчы-аңчыларга күрүне күсели-биле шанактыг ыттарны болгаш ивилерни үндүрүп бербишаан, аң кештеринден кылган чадырларның орнунга ыяш бажыңнарны Тундрада тудуп берген.

Ю. Сидоров,
(СЭТА-ның корр.).

Таймыр
национал округ.

ТӨРЭЭН ДЫЛЫНДА

Тайганың Коми-Пермяк крайының улузу Октябрь революциязының мурнунда үжүк-бижик чок чораан. Тоолдар болгаш ырлар бир кижиден өске кижиже, бир салгалдан өске салгалче дамчып келген. Совет эрге-чагырганың чылдарында ында ам боттарының төрээн дылынга бижиир чогаалчылар болгаш шүлүкчүлер бар апарган. Коми-пермяк авторларның чогаалдары округтуң девискээринден дашкаар черлерде безин билдингир, оларны Москвада, өске-даа хоорайларда парлап турар.

Ангы-ангы националдарның номчукчулары талантылыг чогаалчы Анатолий Баяндинниң рассказтарын болгаш тоожуларын аажок сонуургаан. Валерьян Боталов биле Иван Мининниң чогаалдарын орус болгаш коми дылдарга нииити үндүрген тиражының саны тус-тузунда чартык миллион ажып турар. Улуг назылыг коми-пермяк шүлүкчүлерниң бирээзи Степан Караваевтиң төөгү шүлүглелдериниң «Пурга коста» («Шуурганныгда») деп чыындызын чоокта чаа парлап үндүрген. Баштайгы коми-пермяк-агитатор Анна Хомякованың болгаш ооң орус өңнүү Алексей Добрыниниң салым-чолунуң дугайында ында тода чечен дыл-биле чугаалап турар. Аннаның салым-чолу Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында чаа амыдыралдыг апарган коми-пермяк улустуң салым-чолу-биле сырый холбашкан. Коми-пермяк А. Хомякованың болгаш орус чекист А. Добрыниниң дугайында шүлүглелдерни чаңгыс чыындыга каттыштырганы база дыка таарымчалыг. Чогум-на акы-дуңма орус улустуң дузазының ачызында коми-пермяктар боттарының аскының-кежиин тыпканнар.

Округтуң чогаалчылары шүлүктеринге, шүлүглелдеринге болгаш чогаалдарынга төөгүнүң чугула эргилделериниң үезинде чоннуң амыдырал-чуртталгазын көргүскен. Бистиң үениң темазынга, чаа кижиниң хевирлеттинип турарынга улуг кичээнгейни салып турар.

А. Кипрянов,
(СЭТА-ның корр.).

Коми-Пермяк
национал округ.

НАЦИОНАЛ БАЛЕТ

Ёзулал танцыларындан балетке чедир — ындыг орукту Камчатканың бичии улустарының танцы уран чүүлү эрткен. Ооң хөгжүлдезиниң төөгүзүнге тураскааткан концерт кежээзин Аңчы далай эриинде Коряк округтуң төвү Палана суурга эрттирген.

Соңгу чүктүң шаанда көшкүн чораан улустарының танцылары ёзулал танцызы болурундан ыңай сайзыраваан турган. Күүседикчилери куштарның болгаш аңнарның шимчээшкиннерин оттунуп чораан. Совет эрге-чагырганың чылдарында бичии улустарның хореография уран чүүлү сценаже үнүп, күүселде культуразы өзүп, баштайгы национал балеттери тургустунуп келген.

Улустуң танцыларының эң дээре күүседикчилери башкы Т. П. Лукашкина биле шүлүкчү Г. Г. Поротов баштайгы коряк танцы ансамблиниң тургузукчулары болу берген.

Кежээге Тундра улустарының эрги шагдагы болгаш амгы үедеги танцыларын күүсеткен. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң Бүгү-россия фестивалының лауреады баштайгы коряк балетмейстер Сергей Кевевтегин, уругларның хореография ансамбли «Каюю» («Ивижигеш»), коряк улустуң танцы ансамбли «Мэнго» күүселдениң бедик мергежилин көргүскеннер. Национал балеттерни тургускан ол ансамбль Камчатканың девискээринден дашкаар черлерде безин аажок сурагжаан. Бот-тывынгыр артистер — балыкчыларның, аңчыларның, ивижилерниң уруглары бистиң чуртувустуң дыка хөй хоорайларынга база ол ышкаш ГДР биле МАР-га, Парижке боттарының уран чүүлүн көргүзүп чорааннар.

М. ЖИЛИН,
СЭТА-ның корр.

Палана, Коряк
национал округ.

УЭЛЕННИҢ ЧАА БЕЛЕКТЕРИ

Чурттуң эң-не чөөн чүгүнде суурнуң — Уэленниң чукот болгаш эскимос шеверлериниң кылган белектерин чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын даштыкы чурттарда база аажок хереглеп турар. Моржтуң ак азыындан кылган белектерни бедии-биле үнелээн.

Шаандан тура белек кылып ап турар материалдары-биле чергелештир Уэленниң шеверлери кит салын, иви мыйыстарын, янзы-бүрү алгы-кештиг база ажыглап турар апарган. Чаа белектерниң аразында — нерпа кежинден кылган онза хевисчигештер, национал угулзалыг хаптар, бичии уругларның каас хептери бар.

Чаа белектерни кайгамчык уран шеверлер—Янку, Тынатваль, Гемауге Эмун болгаш өскелер-даа кылып турар.

Е. ДЕНИСОВ,
СЭТА-ның корр.

Анадырь, Чукот
национал округ.

Вильнюска чурттуң 72 хоорайындан 194 атлет чеде бергеш бокс талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионнары болурунуң алдын медальдары дээш маргылдаага 179 тулчуушкунну эрттирген. Киржикчилерниң аразынга чурттуң 14 чемпиону, янзы-бүрү назы-харлыг улуг болгаш аныяк спортчуларның аразындан Европаның бирги черлери дээш маргылдааларга тиилекчилер болган чеди кижи бар турган. Бирги чер дээш маргылдаага(деңзи категорияларының аайы-биле) тиилекчилер болганнар: ереванчы Сурен Дурян, олимпийжи (дөрт катап) чемпион, Чебоксарыдан барган Валериан Соколов, Ждановтан барган Владимир Харченко, москвачы Анатолий Камнев, Волгоградтан Валерий Удовик, москвачы Александр Шипилов, Ждановтан барган Европа чемпиону Анатолий Климанов, москвачы Олег Коротаев болгаш Орскиден барган Евгений Горстков.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң чемпиону атты дөрт катап чедип алган, олимпийжи чемпион Валериан Соколов маргылдаа шөлүнде.

Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

Болуушкун

ТАҢНЫЫЛ ЧОК ТУРДА...

Ноябрь 19. Он үш шак. Дүштеки чем үези. Профессионалдыг өрт камгалалының Кызылда отрядының ажылдакчылары база-ла дүштеп чоруп турган. Отрядка чүгле дежурнай таңныыл арткан. Ол үеде дүвүрээзинчиг медээ келген: хоорайның бир тудуг объектизинде өрт үнген. Дежурный таңныыл ынаар чорупкан.

Өрт машиналары чоруткаш, бир минута эрткенде, Садовая кудумчузунда 59 дугаар бажың өрттенип тур деп чаа дыңнадыг кирген. Дежурный диспетчерниң ынаар чорудар курлавыры чүгле чолаачылар болган. Ийи машина чүгле чолаачыларлыг ынаар баар ужурга таварышкан. Отрядтың харылзаа инженери Андрей Иванов дүштеп барчыткаш көөрге, машиналар өрт болган черже бар чыткан. Дораан бирээзин доктааткаш, аңаа олурупкаш, кады чорупкан. Отрядтың командири Попов машиналар өртче команда чокка үнүпкенин билгеш, дүштеки чемин каггаш, оларның соонче чиик машина-биле база үнүпкен.

Өрт болган черге кээрге, ийи машинаның чолаачылары Федор Володин биле Сергей Гусев база инженер Иванов үжелээ бир машинаның херексели-биле өртенип турган бажыңның өртүн өжүрүп кирипкен болган. Бир чолаачы биле ийилээ өске машинаның херекселин база өрт өжүрериинче углаан. Ол хиреде-ле өрт белен алдыртыр хире чок, кладовкадан өөскээш, бажыңның бодун хөме ап, ооң иштинче кирип эгелээн.

Отрядта салбыр командири Александр Галактионов өртү эскерип кааш, аңаа маңнап келгеш, өөрүнге дузалажып кирипкен.

Байдалды өөренип көргеш, отряд командири Попов өске черде өрт өжүрүп турган таңныыл-биле радио дамчыштыр харылзашкан. Таңныыл начальнигиниң илеткелин ёзугаар алырга, ында болган өртү олар өжүрүп доозуп турар болган. Ынчаарга ону дооскаш, дораан маңаа келирин Попов дужааган.

Удаваанда машиналар-даа келген. Нийти дем-биле өрттенип турган бажыңның өртүн өжүрүп каапкан.

Бо таварылгада өрт өжүрүкчүлери ажыл-херээнге, мергежилинге бердингенин, ак сеткилдиг чорууну көргүскен. Бир эвес таңныылдан хостуг турган кижилер болган өртү ону өжүрер хүлээлгелиг улус өжүрзүн, бистиң хүлээлгевис бир аңгы деп олурган болза, бо удаада безин демги бажың өрттенип каап болур турган.

Үстүнде адаан бөлүк эштерниң эрес-соруктуг, ак сеткилдиг чоруу дээш инженер А. Ивановка, дежурный М. Сухогузовка, салбыр командирлери А. Галактионов биле В. Фотеевке, аңаа дайынчы Сергиенкога Тыва АССР-ниң иштики херектер министри мактал чарлааш, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

О. ИРГИТ.

ХРОНИКА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Николай Степанович Малышевтиң пенсияже үнгениң барымдаалааш, ону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оттулар чүүл үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги албан хүлээлгезинден хостаан.

Чазалга

№ 285 «Шын» солуннуң ийиги арнында «Кижиниң чаагай чоруу дээш» деп чүүлдүң сөөлгү абзазын «Күш-ажылдың инвалидтеринге мотоколясканы аргажок хереглээр таварылгаларда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чөпшээрели-биле база берип болур» деп номчуур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

16.50—Өңнүг телекөргүзүг. **«Республиканың байлаа».** Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15 —Телемедээлер (орус дылга). 18.25—**«Улусчу контроль».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — **Чуртка Латвий ССР илеткеп тур.** 20.00 —А. Островский—**«Халаптыг акша».** Ульянов областың шии театрының тургусканы-биле. 22.10—С. Прокофьев. Бешки симфония. 23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Соңгу ие»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Киночыынды** 9.10, **«Дубровский»** 15.15, **«Иван Васильевич профессиязын солуп тур»** 10.40, 12.30, 18.40, **«Далай кыдыынга өскен мен»** 17.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хей шуугаазын»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Капитан Джек»** 15.00, **«Шенелде»** 18.20, **«Трамвай дугуйлары дагжап турда»** 16.30, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Ромео биле Джульетта»** (2 сериязы катай) 20.00 шакта.

ЙОГТАР ДЕП КЫМНАРЫЛ ОЛ?

Индий йогтарның бурунгу өөредиин сөөлгү үеде эртемденнер, ылаңгыя медицина ажылдакчылары кичээнгейлиг хайгаарап турар. Ол йогтар боттарының тоолчургу көргүзүглерин чүнүң дузазы-биле чедип ап турарын билип алырын күзээн кижилер хөй.

Бо талазы-биле чогаалчы Игорь Губерманның «Кайгамчыктыг чүүлдер болгаш кара хааржактың трагедиязы» деп номундан база Москваның күрүне университединиң башкызы Анатолий Зубковтуң «Юность» журналдың бо чылын парлаан чедиги номеринде чүүлүнден ийи кыска үзүндүнү бараалгаттывыс.

Чүс чыл бурунгаар Лахор деп хоорайга элдептиг шенелдениң көрүлдези болган. Харида деп аттыг йогту хааржакка суккаш, аксын ыяк кылдыр дуглааш, хаанның таңмазын базып каан. Хааржакта шыгжаан йогту таңныылдар карак албайн кадарып турган. Дөртен хонганда хөй херечи көрүп турда, ол хааржакты ажыткан. Дуй даарап каан шоодайдан ук кижиниң мага-бодун уштуп келген. Хынап көөрге, судалы-даа, чүрээ-даа сокпас болган. Ук йогтуң өөреникчизи ону «диргизип» эгелээн: көжүй берген мага-ботту изиг суг-биле чиңнеп. оон бажының адаанга соолдурган чиңге-тарааны салып, кулааның, думчуунуң үттерин дуглап каан хөвеңнерин ап, ооң чаактарын, сегелин аяар суйбагылаан. Удатпаанда Харида улуг тынгаш, караан көрүп келген.

Мырынай чоокта чаа, бежен чылдарның ортан үезинде мындыг шенелдени индий йог Свами Нарайян дээрзи көргүскен. Свами Нарайянны 14 хонук иштинде чер алдынга хөөп кааш, уштуп келген, судалы безин тывылбас апарган. Мага-ботту изиг суг база үс-биле чиңнеп шаптаан соонда, караан көрүп келген.

1955 чылда Индия чазактың дилээн ёзугаар, Совет Эвилелинден барган аалчыларга аныяк йог алды харлыг оглу-биле элээн каш көргүзүглерин бараалгаткан. Бичии йогтуң адазы чанагаштанып каапкаш, шил бузундуларынга чыдып алган. Ооң кырынга калбак узун манзаларны салгаш, 12 улуг кижи турупкан (барык 800 кг). Адактың соонда ооң кыры-биле чүък машиназын халыдып эрттирген. А алды харлыг йогтуң кырынга бир тонна чүъкту салыптарга, тооваан-даа. Ук көрүлдеден алырга, үстүнде ийи йог ачашкылар мага-бодунуң шыңганнарын даш дег кылдыр «хуулдуруптар» аргалыг.

Англи физиктериниң чалаазын ёзугаар йог Хусаин Лондонга чеде берген. Ол 800 градус чедир изидип каан шойнун кырынга дүште-даа чок кызыл даван кылаштап турар болган. Ооң тавангайларында өртең-даа, суглаңгы-даа чок. Азы тавангайларын өртеңге удур мазь, үс чаап алган боор деп карадаан эртемденнер тускай хыналда анализти база чорупкан. Оон чүү-даа бадыткаттынмаан.

Индий йогтарның шак ындыг янзылыг өске-даа хөй шенелделерин чүнүң-биле бадыткап шынзыдарыл? Илби-шиди бе, кайгамчыктыг таварылгалар бе?

Йогтар дугайында өөредигни бир-ле дугаарында философчу угланыышкынныг система кылдыр, бистиң эрага чедир ийи муң чыл мурнунда, мерген угаанныг Патанджали дээрзи чогаадып тургускан. Патанджали болгаш ооң салгакчыларының ачызында «Кайгамчык чурт» деп аттың эдилекчизи апарган.

Боттарының угаан-медерел болгаш мага-бот, хан-дамыр сайзыралынга доктаамал кайгамчык шыдамык, үзүктел чок белеткелдерни чорудуп тургаш, тоолчургу түңнелдерни чедип ап келген. Йогтар бурунгу үеден бээр бир салгалдан өске салгалче сайзырап, дамчып келген чаңчылдарын мага-боттуң, хан-дамырының кызырылгазын (чырылгазын) угаан-бодалдың күзелинге шуут чагыртыр кылдыр өөредип алган.

Амгы үеде Индияның дыка хөй школаларында йогтар боттарының арга-дуржулгазын дамчыдар сорулга-биле, күш-культураны башкылап турар. Йог өөредигниң шажын угланыышкынныг салдарындан хоорулгаш, ооң кижиге ажыктыг, улуг үнелиг элементилери улам сайзырап турар. Йогтарның өөредиин, оларның күзел-бодалды, сагыш-сеткилди тоолчургу ёзу-биле боттандырыптар кайгамчык аргаларының үндезин, тывызык чажыттарын амгы үеде хөй тускай эртем институттары шинчилеп турар.

Москваның күрүне университединиң Азия болгаш Африка чурттарының индий филология кафедразының башкызы индолог Николай Анатольевич Зубков Индияга дөрт чыл дургузунда ажылдап келген. Лахнау хоорайның университединге орус дылды башкылавышаан, ол йоготерапияның болгаш йогокультураның институдунга шудургу өөренип, ону чедиишкинниг доосканының соонда, ооң дээди квалификациязының дипломун камгалап алган. Мооң мурнунда медицина эртемин доктаамал өөренип келгени ооң ындыг дипломну камгалап алырынга идиг болган. Амгы үеде А. Н. Зубков бистиң чуртувуста ол талазы-биле амдызында чаңгыс тускай эртемниг совет йог болур.

Дыка хөй совет кижилер индий йогтарның бурунгу өөредиинче улуг кичээнгейни салып, боттарынга шенеп көөрүн күзеп турар. Ында кижи кайгаар чүве чок: кижи бүрүзү кадык, ажылгыр, назыны узун, чалыы болурун күзээр, төрээн чуртунга, чонунга ажыктыг хөй чүүлдү кылыр сорулгалыг.

Йогтарның өөредиин бистиң классиктиг медицинавыстың төлээлери сонуургады берген. Ооң бир кол кезээ Хатха-йог-кадыкшылды камгалаарынга база бир немелде курлавыр болур.

Йогтарже болгаш оларның курорт хоорайында янзы-бүрү аарыглыг кижилерни шын тынарынче улуг кичээнгейни салып турар. Анаа хереглеп турар мергежилгелерниң хөйүн индий йогтарның сүмелериниден алган.

Йогтарже болгаш оларның өөредилгезинче сонуургалдың чылдагааны чүдел? Бо талазы-биле совет академик П. К. Анохин мынчаар бижээн: «Амгы үеде кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилдиң янзы-бүрү өскерлиишкиннерлиг эразынче шилчээн. Ону ажып эртер төлээде күзел-сорукту доктаамал дадыктырар ужурлуг. Мээң бодап турарым болза, хыналда белеткелдиг эртем ёзузунга үндезилээн йогтарның гимнастиктиг системазы кадыкшылды камгалаарының эң эки аргазы болур». Чугаа болза кижиниң мага-бодунуң болгаш психиказының чаңгыс демниг, харылзаалыг болурунуң дугайында чоруп турар. Йог өөредилгениң чүгле бо үнелиг талазы сонуурганчыг.

Хатха-йог өөредиг ёзугаар алырга, кижи мага-бодунуң чайгылыш чок чагырыкчызы болур. Тодаргайлаарга: кижиниң аарыычал эвес чаңчылын улам быжыглаар, назынны узадыр, шудургу, шыдамыккай, эрес, кежээ болурун, аас-кежиктиг чурталгазын камгалаар.

Хатха-йог — иштики органнарны эмнээриниң гимнастиказы. Чүл дээрге, иштики органнарның кандыг-бир кошкап, аарыксай берген черлерин суларадып, ынаар хөй арыг ханны мөөңнеп тургаш, экириринге эргежок чугула байдалды тургузары. Ону чедип алыр дизе сыпыш дивес быжыг күзел сорук, дадыгыышкын негеттинер. Амгы үеде индий йогтарның өөредии делегейниң хөй-хөй эртемденнериниң, медицина ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнде.

1973 чылда үнген № 7 «Юность» журналдан.

ЯНЧАТ АТТЫГ КУБОК

ВЛКСМ-ниң Таңды райкому, районнуң күш-культура болгаш спорт комитеди Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Оюнович Янчат аттыг кубок дээш хаак маргылдаазын бир дугаар организастап эрттирген. Ону чыл бүрүде чаңчыл кылдыр чорударын доктааткан.

Маргылдаага эң шыырак хаакчыларлыг Хову-Аксының, башкы училищезиниң, Бай-Хаактың командаларындан 75 спортчу киришкен.

15 километрге маңнаарынга Хову-Аксының төлээзи Владимир Ковалев 55 минута 42 секундада келгеш, бирги черни ээлээн. Ооң көргүзүү бирги разрядтың нормазындан бедик болган. Михаил Григорьев (Бай-Хаак), Николай Санников (башкы училищези) олар ийиги, үшкү черлерни алган.

Херээженнерниң 5 километрге чарыжынга Бай-Хаактың спортчузу Тамара Пинигина бир дугаарында келген. Галина Бабкина (Хову-Аксы), Татьяна Доборева (Бай-Хаак) ийиги-үшкү черлерни үлешкен.

Команда талазы-биле бирги черни Хову-Аксы алгаш, В. О. Янчат аттыг кубок-биле шаңнаткан. Ийиги черни Бай-Хаактың спортчулары ээлээн. Шаңналдыг черлерни алган хаакчыларга мактал бижиктерни, тураскаалдыг белектерни тывыскан.

В. ПИНИГИН,
Бай-Хаакта уругларның спорт школазының директору.

Республиканың кинокэраннарында «Мосфильм» киностудияга тырттырган «Соңгу ие» деп чаа кино үнүп эгелээн.

ААЛЧЫЛАР АЪТТАНЫПКАН

Бистиң республикавыста Москваның скрипачылар ансамбли аалдап келген. Ол коллектив Совет Эвилелинде канчаар-даа аажок ат-сураглыг. Ансамбльдиң концертинде ССРЭ-ниң академиктиг, Күрүнениң улуг театрының ыраажылары — РСФСР-ниң улустуң артизи Алексей Большаков болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Красная олар киржип турар.

Ансамбльдиң үндезилекчизи болгаш уран чүүл талазы-биле удуртукчузу Михаил Пархомовский — талантылыг хөгжүмчү болурундан аңгыда, негелделиг башкы. Ук коллективтиң эң онзагай чүүлү — оларның күүселде бүрүзүн бедик деңнелге, уран мергежил-биле күүседип, көрүкчү бүрүзүнге хөгжүмнүң эгээртинмес эртинезин чедирип билири.

Скрипачылар ансамблиниң болгаш ооң ыраажыларының Кызылга болгаш Хову-Аксынга көргүскен концерттеринге чон улуг таалалды ап, харыы кылдыр адыш часкаашкыннары дыңмиреп турган. Хөгжүмге ынакшылдыг көрүкчү бүрүзү Ленинчи шаңналдың лауреаттары болгаш орус композиторларның чогаалдарын улуу-биле сонуурган. Артистер Чадаана болгаш Ак-Довурак хоорайларга ойнаары-биле аъттаныпкан.

Бистиң корр.

Кызылдың № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищези декабрь 8-те эртенгиниң 9 шакта училищениң сургуулдарының ада-ие хуралын эрттирер. Анаа бүгү ада-иелерниң келирин дыңнадып тур.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ТС—01660.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).